

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Dialog mezi ilustrací a animovaným filmem

Dialogue between the illustration and the animated movie

Vypracovala: Magdalena Tonková

Vedoucí práce: doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Podpis studentky

Poděkování

Ráda bych poděkovala především vedoucí mé diplomové práce paní docentce Lence Vojtové Vilhelmové, ak. mal. za její hodnotné rady, trpělivost a čas, který mi věnovala. Dále bych ráda poděkovala své rodině, svému příteli a přátelům za podporu a trpělivost během celé doby mého studia.

Abstrakt

Diplomová práce *Dialog mezi ilustrací a animovaným filmem* sestává ze dvou částí, teoretické a praktické.

Teoretická část se zabývá ilustrací a vybranými ilustrátory 20.- 21. století v Čechách, kteří působili a tvořili v krátkém animovaném filmu. Proto bude stěžejní kapitola věnována Jiřímu Trnkovi, Adolfu Bornovi, Jiřímu Šalamounovi a Janu Švankmajerovi.

Praktická část navazuje na část teoretickou a jejím cílem je výtvarné zpracování ilustrací, které mohou sloužit k přípravě animovaného filmu.

Klíčová slova: Ilustrace, Animovaný film, Jiří Trnka, Adolf Born, Jiří Šalamoun, Jan Švankmajer

Formát bibliografické citace práce

TONKOVÁ, Magdalena. *Dialog mezi ilustrací a animovaným filmem*. České Budějovice, 2021. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal.

Abstract

The diploma thesis *Dialogue between the illustration and the animated film* consists of two parts, the theoretical and the practical one.

The theoretical part deals with illustrations and with selected illustrators of the 20th-21st century in Bohemia, who worked and created in a short animated movies. The main chapter will be therefore devoted to Jiří Trnka, Adolf Born, Jiří Šalamoun and to Jan Švankmajer.

The practical part follows the theoretical one and its goal is the artistic processing of illustrations. They might be used in the preparation of an animated film.

Key words: Illustration, animated movie, Jiří Trnka, Adolf Born, Jiří Šalamoun, Jan Švankmajer

Obsah

Úvod	7
I. Teoretická část	9
1 Pojem ilustrace v rámci animovaného filmu, a vybraní čeští ilustrátoři.....	10
1.1 Pojem ilustrace a jeho stručná historie.....	10
1.2 Animovaný film a jeho propojení s fenoménem ilustrace	15
1.3 Oživlé ilustrace Adolfa Borna a Jiřího Šalamouna v animovaném filmu v druhé polovině 20. století.....	24
1.4 Jan Švankmajer a jeho volná filmová tvorba	36
II. Praktická část	46
2. Ilustrační snímky k autorskému tvůrčímu projektu v rámci praktické části s názvem Pohyb vlasatice	47
2.1 Realizace ateliérové části Pohybu vlasatice	48
2.2 Závěrečná podoba tvůrčí praktické části pojmenované pracovním názvem Pohyb vlasatice.....	50
Závěr	52
Seznam použitých zdrojů	54
Tištěné zdroje	54
Elektronické zdroje	57
Seznam příloh	62
Přílohy I. Obrazový materiál k teoretické části	63
Přílohy II. Obrazový materiál k praktické části	81
Zdroje příloh.....	87

Úvod

Ilustrace a animovaný film jsou dva výtvarné pojmy, disciplíny, které se vzájemně ovlivňují a propojují v díle mnohých autorů. Nejedná se o dva odlišné póly, ale spíše o společnou škálu. Hledání vzájemného prostoru pro dialog se stává předmětem a problematikou této diplomové práce.

Diplomová práce pod názvem *Dialog mezi ilustrací a animovaným filmem* je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Rozšiřuje bakalářskou práci Hermína Týrlová a její tvorba, která se věnuje animovanému filmu na našem území ve 20. století. Tato diplomová práce si klade za cíl zmapovat vztah mezi ilustrací a animovaným filmem skrze vybrané české osobnosti, které na pomezí těchto dvou výtvarných disciplín tvořili během 20.- 21. století. Tito autoři jsou Jiří Trnka, Adolf Born, Jiří Šalamoun a Jan Švankmajer. Mezi ilustrací a animovaným filmem existuje vzájemná hranice a úzký vztah, který si nejlépe přiblížíme na základě tvůrčí činnosti těchto čtyř osobností.

Teoretická část je dělena do několika částí a některé úseky užívají komparačního formátu. Během prvních dvou kapitol se čtenář v obecných obrysech seznamuje s pojmem animace ve vztahu s výtvarnou formou animovaného filmu. Čtenář je nejprve obeznámen s pojmem ilustrace a poté s pojmem animovaného filmu, s velmi stručnou historií těchto disciplín a jejich propojováním ve výtvarném prostoru druhé poloviny 20. a 21. století na území Čech.

Není možné opomenout v rámci této teoretické práce tvorbu a život Jiřího Trnky neodlučitelně spjatého s ilustrací a animovaným filmem. Jeden ze stěžejních bodů tohoto úseku bude postaven na ilustracích dětských knih, jakou jsou například Broučci. Pozornost bude také věnována jeho práci na poli animovaného filmu. Velmi přínosným zdrojem pro tuto část je publikace *Můj syn*, ve které Růžena Trnková popisuje život svého syna Jiřího.

Následující kapitola se zabývá životem a prací Adolfa Borna a Jiřího Šalamouna. Adolf Born je zde stručně nastíněn skrze své ilustrace a animace, kterými jsou například mezi dětmi velmi populární hrdinové Mach a Šebestová. Nebude opomenuta ani Bornova animovaná ilustrace ve filmové sérii o básnících. Jiří Šalamoun, známý jako otec Maxipsa Fíka, tvoří druhou půlku třetí kapitoly. Kromě všeobecně známého seriálu se čtenář setká i s jeho grafickou a pedagogickou tvorbou.

Poslední osobností, které je věnován prostor v této diplomové práci, je Jan Švankmajer. Kapitola stručně nastíní propojení jeho volné surrealistické tvorby a

animovaného filmu. Jan Švankmajer je umělec, jehož dílo tvoří významný přínos pro český animovaný film.

Praktická část diplomové práce řeší vytvoření fotografií, které mohou sloužit jako podklad pro vznik animovaného filmu. Všechny informace získané během tvorby teoretické části se zde stávají inspiračním východiskem. Problematika vycházení z ilustrace k animovanému filmu a naopak je zde zohledněna ve variabilitě konečného projektu. Jako inspirační zdroj slouží surrealistické filmy Jana Švankmajera a intimní instalace Sun Young Kang. Konečné fotografie jsou zpracovány grafickými digitálními technikami v počítači. Součástí praktické výtvarné práce jsou předložené čtyři fotografie a jeden plakát formátu A3, které čtenář nalezne v obrazové příloze praktické části na závěr diplomové práce.

Nedocenitelnou pomocí a východiskem této práce jsou publikace *History of Illustration* od Susan Doyle a kol., sborník *Animace ilustrace* od Jiřího Havlíčka a Jiřího Neděly, dále kniha *Jiří Trnka* od Luboše Hlaváčka, také *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla* od Blanky Stehlíkové, od Jana Rouse *Jiří Šalamoun, aneb představitelné pohledy na svět* a v neposlední řadě kniha *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou* od autorů Františka Dryje, Bertranda Schmitta a kol.

Diplomová práce vznikala v době celosvětové pandemie, což s sebou nese omezení dostupnosti zdrojů, proto je čerpáno i z méně obvyklých míst, jakými je například zpřístupněný Národní digitální archiv nebo digitální knihovna Moravské zemské knihovny.

I. Teoretická část

1 Pojem ilustrace v rámci animovaného filmu, a vybraní čeští ilustrátoři

V úvodu teoretického textu této diplomové práce jsou stručně nastíněny základní pojmy v rámci ilustrační tvorby. Těmito pojmy jsou ilustrace a animovaný film jako základní kameny při tvorbě kresleného a loutkového filmu. K pochopení jejich vzájemného vztahu, který je předmětem diplomové práce, je nutné si nejprve přiblížit jejich stručnou historii, vysvětlit, co znamenají a přinášejí samotné, aby bylo možné najít mezi nimi společný dialog. Most od ilustrace k animovanému filmu je zde postaven přes vybrané české autory a jejich tvorbu, která různými způsoby mísí právě tyto dva elementy výtvarného umění.

1.1 Pojem ilustrace a jeho stručná historie

„Jako dítě jsem miloval dobrodružné romány a jejich „realistické“ ilustrace. Jejich prostřednictvím jsem se přenášel do dalekých krajů, a když jsem se dokázal identifikovat s jejich hrdiny, zažíval jsem neskutečná dobrodružství. Jen mi snad vadila malá odvaha ilustrátorů rozvinout dobrodružství do vyšších oblastí imaginace.“¹

Jan Švankmajer

Ilustrace je významnou a nedílnou součástí vizuální kultury, ve které civilizované lidstvo žije. Jedinec se s ní setkává již od útlého věku, ať už třeba formou leporel,² která poslední dobou v černobílé podobě nabývají znovu na oblibě a pomocí kterých se malé děti učí rozpoznávat a rozlišovat první obrazové vjemy nebo jiných dětských obrázkových knih. Děti ještě neumí číst, ale pomocí ilustrací v těchto knihách jsou schopné porozumět příběhu. Ilustrace je také nedílnou součástí školního vzdělávání. Obrázky, které obsahují učebnice i pracovní sešity, napomáhají k zapamatování a pochopení výkladu. V hodinách

¹ ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 469.

² Leporelo je typ čínské skládané knihy, v níž jsou listy stejného formátu slepeny a složeny do řady harmonikovým způsobem. Dnes je používáno převážně pro obrázkové dětské knížky, upomínkové pohlednicové soubory, katalogy, propagační tiskoviny apod. (BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 199.)

výtvarných výchov se žák dokonce může na chvíli stát i jejich tvůrcem. Ilustrace je přítomna i v dospělosti jedince, ve formě letáků, reklam, knižních ilustrací, časopisů, odborných periodik a dalších tiskovin určených pro čtenářskou a diváckou cílovou skupinu.

Jan Baleka v knize *Výtvarné umění: výkladový slovník* definuje pojem ilustrace takto: „*Ilustrace je převážně reprodukováný obrazový doprovod tísňného textu, zejména knižního, ale také časopiseckého, propagačního (letáků, katalogů aj.). Pojem je v dnešním smyslu slova užíván asi od roku 1840. V širším významu je do něj zahrnuta i knižní výzdoba (iniciála ad.) a iluminace, tj. jednotlivé kresebné nebo malované vyobrazení rukopisů, případně tištěných textů.*“³ Jak vychází i z této citace, ilustrace není pouze záležitost dětství, ale celého života člověka. Je možné vyvodit, že ilustrace je obrazovým doplňkem nějakého příběhu, informace nebo sdělení, a potvrdit, že lidé s ní přicházejí do styku v mnohých aspektech života. V Malém slovníku výtvarného umění je ilustrace popsána jako buď „*obrazová předloha pro reprodukování v některé tiskové technice*“⁴, nebo jako „*výtvarný doprovod textu.*“⁵ Pro účely této práce je podstatný druhý výklad, který v podstatě ve zkrácené formě potvrzuje výklad pojmu od Jana Baleky a přidává, že by tento doprovod měl být výtvarný.

V dnešní době je ilustrace a obrazová příloha naprosto běžnou součástí lidského života, avšak nebylo tomu tak v historii vždy. Ve smyslu, ve kterém chápeme ilustraci dnes, je pojem používán přibližně až od roku 1840, jak je zmíněno ve výše uvedené citaci z Výkladového slovníku výtvarného umění.⁶ Obecnou historii ilustrace je těžké shrnout, protože je to obor tak široký, že by se těžko vešel do jedné knihy, natož do části diplomové práce. Ilustrace navíc byla v historii předmětem diskuse, zda se s ohledem na její utilitární účel dá zařadit mezi druhy výtvarného umění. Pro její spojení s obchodem a mechanickou reprodukcí byla v osmnáctém století považována za opak děl výtvarného umění. Z tohoto důvodu je reklama, komiks a ilustrace různých periodik často vyloučena z dějin umění.⁷ V současnosti se v odborných slovnících objevují pojmy, které

³ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 142.

⁴ TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s. 83.

⁵ Tamtéž, s. 83.

⁶ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 142.

⁷ [Srov.] DOYLE, Susan, Jaleen GROVE a Whitney SHERMAN, ed. *History of Illustration*. New York: Fairchild Books, 2018. s. 3

ilustraci úzce spojují s výtvarnou knižní kulturou. Přesný začátek není pevně stanoven, protože se odvíjí od definice toho, co všechno se pod obecným pojmem ilustrace skrývá. Mohou se do druhů ilustrace řadit třeba evropské jeskynní malby? Nebo egyptské hieroglyfy? Kde má ilustrace počátek a kde konec? Tyto otázky jsou stále předmětem oborové diskuse. Přesto se dá pomyslný počátek ilustrace jako takové vztáhnout ke vzniku dřevořezového⁸ tisku v Číně a Japonsku v osmém století.⁹ Metodou dřevořezu vznikají například Bible chudých¹⁰ (obr. příloha 1), které pomocí ilustrací zprostředkovávali negramotným lidem biblické příběhy. Umělci zde používají ilustrace jako univerzální jazyk pro komunikaci se všemi lidmi. V podobném duchu na ilustraci nahlíží autoři v publikaci *History of Illustration*, kteří ji definují jako vizuální komunikaci skrze obrazové vyjádření.¹¹ Stejně tak kniha *What is Illustration?* říká, že před vznikem moderního umění umělci vytvářeli malby se záměrem vyprávět příběh, předat zprávu, komunikovat. Většina děl byla vizuálním vyjádřením literatury.¹²

Historie ilustrace se mimo jiné úzce váže k objevení Gutenbergova¹³ knihtisku, po němž následoval velký rozmach tištěných médií. Tento vynález spolu s již zmíněným dřevořezem a mědirytem¹⁴ zapříčinil v patnáctém století masový rozmach tištěných médií,¹⁵ tudíž i rozmach ilustrace, která se stává dostupnější pro širší veřejnost. Dřevořez stále převažuje nad mědirytem z technologických důvodů, je totiž možné ho vytisknout přímo s textem. Mědiryt se do popředí dostává až v průběhu šestnáctého století.¹⁶ Mezi první umělce, kteří přikládali knižní ilustraci velkou váhu patří významný německý malíř a grafik Albrecht Dürer. Za svůj život vytvořil velké množství knih, převážně

⁸ Druh tisku z výšky, v umělecké grafice nejstarší technika, v Evropě známá již v druhé polovině 14. stol.: list *Centurio a dva vojáci* z Lavies je kladen do 1370, nejstarším známým datovaným dřevořezem je nizozemský dřevořez *Marie z dítětem* (1480) (BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 87)

⁹ [Srov.] Tamtéž, s. 142.

¹⁰ *Biblia pauperum* je středověká obrázková bible pro negramotné, reliéfy, dřevořezy a nástěnné malby v kostelech vztahující se k příběhům Nového a Starého zákona (*Kapesní slovník cizích slov*. Praha: Cesty, 2009. s. 50)

¹¹ [Srov.] DOYLE, Susan, Jaleen GROVE a Whitney SHERMAN, ed. *History of Illustration*. New York: Fairchild Books, 2018. s. 2

¹² [Srov.] ZEEGEN, Lawrence. *What is Illustration?* Mies, Švýcarsko: Rockport Publishers, 2009. s. 6.

¹³ Johannes Gutenberg, celým jménem Johann Gensfleisch zu Laden zum Gutenberg byl německý řemeslník a vynálezce, který vynalezl způsob reprodukce knih pomocí knihtisku. Vynález knihtisku se dá považovat za událost, která změnila historii. (Johannes Gutenberg: German printer. *Britannica* [online]. [cit. 2021-3-22]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Johannes-Gutenberg>)

¹⁴ Mědiryt je v umělecké grafice technika tisku z hloubky, při níž je zpravidla měděný štoček (zinkový, železný, stříbrný je výjimkou) rytcem přímo opracováván rydlý. (BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 218.)

¹⁵ [Srov.] VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha: Grada Publishing, 2015. *Žurnalistika a komunikace*. s. 11.

¹⁶ [Srov.] AGTE, Rolf a Jiří ŠERÝCH. *Slovník světové kresby a grafiky*. Praha: Odeon, 1997. s. 31

s náboženskou tematikou, ale také například i publikaci o opevnění.¹⁷ Co se týče území dnešního českého státu, tak odborná literatura uvádí, že: „Česká ilustrace přispěla od prvopočátku významným a snad vůbec rozhodujícím podnětem šrotových¹⁸ a dřevořezových tisků k samotnému zrodu ilustrace.“¹⁹

Se vznikem vydavatelského průmyslu v devatenáctém století nahrazují nakladatelství tradiční objednavatele umění a stávají se z nich hlavní zaměstnavatelé výtvarníků. Publikace na konci devatenáctého století a během prvních dvaceti let dvacátého století prožívají velký rozkvět. Ilustrátoři se stávají komentátory doby.²⁰

Dalším důvodem vzrůstu zájmu o ilustrace je také fakt, že: „Řada významných uměleckých časopisů se snažila poskytnout svým odběratelům „originální přílohy“. Za tímto účelem se galvanizovali grátky²¹ tiskových desek, aby byly tvrdší a snesly více obtahů. Celá řada slavných i méně slavných umělců dodávala časopisům ilustrace nebo dávala aspoň k dispozici desky, z nichž se již dříve tisklo. Velkorysý obyčej grafických příloh se vynořil kolem let 1880-90 a teprve v prvních desetiletích 20. stol. Jej nahradily fotografické reprodukce.“²²

Samotný pojem ilustrace jako takový vzniká z latinského slova *illustrare*, což znamená osvětlit, ozřejmit.²³ Z tohoto výkladu je možné ilustraci porozumět také jako prostředku, pomocí kterého je vysvětlen a přiblížen nějaký fakt, informace nebo příběh. Ilustrátor se stává způsobem sobě vlastním spolutvůrcem v dialogu tvorby, i když se nemůže stát doslovným tlumočnickem textu.²⁴ V řadě publikací je ilustrace vysvětlována jako obrazový doprovod textu.

Do jaké míry je tedy obrazový doprovod, který má za účel osvětlit význam textu, ilustrací? Dá se přeneseně za ilustraci ve významu obrazového doprovodu tedy

¹⁷ [Srov.] VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. Bibliotheca Strahoviensis. s. 124.

¹⁸ Šrotový tisk je grafická technika tisku z výšky, k níž bylo použito dřevěného štočku, ale častěji měkké kovové desky, zpravidla měděné, ale i bronzové, cínové nebo olovené. Deska byla opracována razidly, jimiž byly vbíjeny body, kroužky, hvězdičky a křížky do ploch. (BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997)

¹⁹ Tamtéž, s. 143.

²⁰ [Srov.] ZEEGEN, Lawrence. *What is Illustration?*. Mies, Švýcarsko: Rockport Publishers, 2009. s. 16-17.

²¹ Při technice suché jehly se při rytí jehlou hrne hmota kovu k jedné straně a vzniká tzv. grátek, který při otisku charakteristickým způsobem rozostří linie (AGTE, Rolf a Jiří ŠERÝCH. *Slovník světové kresby a grafiky*. Praha: Odeon, 1997. s. 31.)

²² Tamtéž, s. 66.

²³ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 142.

²⁴ [Srov.] SOURIAU, Étienne. *Encyklopedie estetiky*. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 359.

považovat všechna výtvarná produkce spojena s nějakým textem? Zde se odborná veřejnost plně neshoduje. Zatímco ve starších publikacích se lze dočíst, že za ilustraci v pravém slova smyslu se dají považovat pouze některá výtvarná díla, například v Úvodních poznámkách ke studiu ilustrační tvorby z roku 1966 se čtenář dočte: „*Abychom mohli pochopit problematiku ilustrační tvorby, musíme si uvědomit, že ne každý výtvarný doprovod je ilustrací v pravém slova smyslu. Výtvarníkův podíl na knize je totiž mnohostranný. Především vytváří knihu jako předmět užitého umění, usiluje spojit funkci estetickou s funkcí užitnou. Určuje tedy jeho práce vnější tvar i typografickou úpravu, která má posílit vnějšími prostředky vnitřní hodnotu knihy, naznačit její zaměření a poslání. Tomuto účelu slouží i dekorativní výzdoba, která se mnohdy svou vnější formou blíží i ilustrační kresbě... Obsah literárního díla může vyjádřit pouze takový výtvarný projev, který se snaží konkrétní představy ilustrátorovy převést do soustavy obrazů přístupných vizuálnímu vnímání, aby sdělily odpovídající citový a estetický obsah literárního díla.*²⁵ Zatímco Jan Baleka ve své knize z roku 1997 říká, že: „*Cílem umělecké ilustrace je vnést do literárního díla výtvarný zážitek textu, který může být k předloze vázán těsně, ale může taky být vůči ní velmi volnou výtvarnou paralelou.*“²⁶ Ještě dál v otázce, co je to ilustrace, zachází Lawrence Zeegen, který staví ilustraci někde na škálu mezi klasické umění a grafický design. Popisuje, že kreslený obrázek byl spolu s jazykem před vývojem písma hlavním komunikačním prostředkem a že ilustrace byla vymyšlena, aby lidem pomáhala pochopit svět. Chápe ji jako komplexní obor zahrnující vizuální obrazovou přílohu od ilustračních obrázků vytvořených pro prostory galerií, architektonických prostorů, obalů knih, plakátů, skateboardových prken, obrazů v televizi nebo třeba potisky oblečení.²⁷ V knize *History of Illustration* se autoři přiklání spíše k názoru Zeegen a dodávají, že ilustrace na rozdíl od klasického umění by měla být vytvořena se záměrem komunikovat informaci běžně pro určité publikum.²⁸ Přesně stanovené hranice pojmu se dnes spíše rozplývají.

Ilustrace není jediným obrazovým doplňkem příběhu. Do spousty definic jako je například již výše uvedená definice „*výtvarný doprovod textu*“²⁹ by se stejně

²⁵ JAVŮREK, J.: Úvodní poznámky ke studiu ilustrační tvorby. Strahovská knihovna, sborník Památníku národního písemnictví 1. Praha 1966, s. 174.

²⁶ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 142.

²⁷ [Srov.] ZEEGEN, Lawrence. *What is Illustration?*. Mies, Švýcarsko: Rockport Publishers, 2009. s. 6.

²⁸ [Srov.] DOYLE, Susan, Jaleen GROVE a Whitney SHERMAN, ed. *History of Illustration*. New York: Fairchild Books, 2018. s. 2.

²⁹ TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s. 83.

tak dal uvést pojem animovaný film. Kde tedy leží hranice mezi animovaným filmem a ilustrací?

1.2 Animovaný film a jeho propojení s fenoménem ilustrace

Animovaný film se dá rozdělit na dva druhy, na loutkovou animaci³⁰ a kreslený film.³¹ Diplomová práce Dialog mezi ilustrací a animovaným filmem se věnuje oběma druhům animace, protože jak je známé například z práce Hermíny Týrlové, která v jednom ze svých nejznámějších děl Ferdovi Mravencovi vychází z ilustrací Ondřeje Sekory, z ilustrací vznikají i loutkové filmy, nikoliv pouze filmy kreslené. Oba druhy animovaného filmu vznikají přibližně v té samé době, kterou je období po objevení principu snímání po okénku³² Georgesem Méliésem³³ v roce 1896.³⁴ Přesto se například v publikaci Minimum z dějin světové animace z roku 2012 můžou čtenáři dočíst, že začátek animace patří do doby kamenné, kdy ve španělské jeskyni Altamira³⁵ vznikají malby bizonů v jednotlivých fázích pohybu, které se dají považovat za první rozfázovaný pohyb, který madam Proudhommeau³⁶ v roce 1962 promítla divákům okénkovou metodou jako

³⁰ Loutkový film podle typu loutky dělíme na klasický a ploškový, který v sobě zahrnuje film reliéfní a papírkový. Základním principem klasického loutkového filmu je trojrozměrnost oživaných předmětů (loutek), dekorací, rekvizit a prostředí. (TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s. 278.)

³¹ Kreslený film je jednou ze základních oblastí animovaného filmu. Jeho podstata spočívá v oživení jakékoliv kresby nebo malby, přičemž oživené kresby v obraze nepodléhají žádným zákonitostem. ([Srov.] Tamtéž, s. 254.)

³² V přeneseném významu jako okénko nebo políčko označujeme úsek filmového pásu, exponovaný mezi dvěma posuny filmu a ohraničený úzkými pruhy filmu a neexponované emulze. Toto filmové okénko má charakter fotografie a obraz, který jej vyplňuje je většinou kameramanem i režisérem pečlivě komponován v rámci kompozice záběru. (BERNARD, Jan. *Malý labyrint filmu*. Ilustrace Jiří KALOUSEK, ilustrace Petr MELAN. 1. vyd. Praha: Albatros, 1988. s. 332.)

³³ George Méliés byl francouzský filmař, který je považován za otce trikového filmu. Na rozdíl od bratrů Lumièreů, viděl v tomto druhu filmu budoucnost a natočil nespočet hraných filmů s trikovými záběry. Přišel například na metodu stop-trik. (Georges Méliés: Světznámý muž George Méliés je jednou z nejdůležitějších osobností trikového animovaného filmu. Ne nadarmo je označován za otce trikového filmu. *Animuj.cz: České stránky o animovaném filmu* [online]. [cit. 2021-5-23]. Dostupné z: <https://animuj.cz/tvurci/georges-melies/>)

³⁴ [Srov.] BERNARD, Jan. *Malý labyrint filmu*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1988. s. 32.

³⁵ Altamira je jeskyně v severním Španělsku, známá pro své nástěnné malby z období paleolitu, objevená lovci v roce 1868 a přidána na seznam památek UNESCO v roce 1985. (Altamira: cave, Spain. *Britannica* [online]. [cit. 2021-5-23]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Altamira>)

³⁶ Madam Proudhommeau (také madam P.) byla animátorka, která kromě bizonů z jeskyně Altamiry například rozpohybovala i helénskému atletu z řecké vázy. (DUTKA, Edgar. *Minimum z dějin světové animace*. 2. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2012. s. 8-9.)

animovaný film.³⁷ Stejně tak je možné nahlížet na jeskynní malby jako na vznik ilustrace, jak je zmíněno v podkapitole výše. Rozdíl mezi těmito pohledy je, že ilustrace na nástěnné jeskynní malby nahlíží jako na formu komunikace, předávání informace, zatímco z perspektivy animovaného filmu se jedná o záznam rozfázovaného pohybu. Jeskynní malby se v přeneseném smyslu dají považovat za prvotní ilustrace i za prvotní animace dle úhlu pohledu.

Stejně jako rozmach ilustrace závisí i rozmach animovaného filmu a jeho rozšíření mezi široké publikum na pokroku technologických vynálezů, převážně na poli optiky, například vynález z roku 1868 nazvaný kineograf, který pomocí rychlého prolistování bločku přehraje animaci, která je rozfázována na jednotlivých listech.³⁸ Mezi další podstatné vynálezy se řadí také vynález praxinoskopu Emile Reynauda,³⁹ což byly papírové pásy s fázemi pohyby, které se vkládaly do speciálního objektu ve tvaru bubnu, ve kterém otáčením vytvářely pro oko diváka pohyb. Ty postupně prodloužil na až padesátimetrové filmy, které promítal na průhledném podkladě, aby byl zároveň vidět animovaný objekt i pozadí.⁴⁰

Tato diplomová práce se historií animovaného filmu zabývá jen okrajově, protože volně navazuje na autorčinu bakalářskou práci Hermína Týrlová a její tvorba, která jako jedno z hlavních témat řeší historii animovaného filmu v českých zemích.

„Všechno to základní u filmu je založeno na optickém klamu. Samostatné obrázky na jednotlivých filmových políčkách jsou mrtvé. Každý je jen statickou pohlednicí, fotografií, obrázkem, kresbou. U filmu animovaného zvláště. Divák nevidí opravdový děj, ale sled chronologicky nafocených obrázků, které pak promítnuté svižně za sebou vyvolávají v mozku iluzi pohybu.“⁴¹ Na začátku animovaného filmu je scénář. K němu se musí nakreslit skicové materiály. Při tvorbě skic ke scénáři výtvarník postupuje podobným způsobem jako ilustrátor. Přečte si text a výtvarně zpracuje do vizuální podoby příběh v textu (scenáři).

³⁷ [Srov.] DUTKA, Edgar. *Minimum z dějin světové animace*. 2. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2012., s. 8.

³⁸ [Srov.] Tamtéž, s.10.

³⁹ Emile Reynaud byl francouzský vynálezce, který vynalezl kromě praxinoskopu i světelnou pantomimu, působící v Musée Grévin v Paříži. (MYRENT, Glenn. Emile Reynaud: First Motion Picture Cartoonist. *Film History* [online]. 1989, 3, 1 [cit. 2021-5-23]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3814977>)

⁴⁰ [Srov.] TIBITANZL, Jiří. *Panáčci na plátně*. Praha: Československý filmový ústav, 1989. Filmový klub dětí. s. 9.

⁴¹ KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 12

Výsledkem je textový dokument, ke kterému je přidána obrázková příloha (obr. příloha 2). V případě kresleného filmu je poté na řadě kresba nebo malba jednotlivých políček, v případě loutkové animace se pořídí fotografie jednotlivých políček. Zde se animovaný film s ilustrací rozchází v počtu artefaktů, které jsou nutné pro vyjádření děje. Zatímco ilustrace dokládá většinou jen několik úseků z textu, u animovaného filmu je potřeba výtvarně zpracovat vše tak, aby byl záběrový materiál dostačující k materiálu textovému v audio podobě. Z této perspektivy ilustrace a animace ve vztahu k příběhové linii znamenají prakticky to samé, a přesto něco naprosto jiného. Animovaný film často vychází z ilustrací, hlavně při práci s dětskými motivy.

Propojením ilustrace a animovaného filmu se také zabývá sborník Animace ilustrace k devátému ročníku Přehledky animovaného filmu⁴² „*Ilustrace je jedním ze společných jmenovatelů všech vybraných tvůrců a zároveň obor, který má velice úzkou vazbu k animaci.*“⁴³ Tento sborník pomocí vybraných autorů nabízí náhled na jejich tvorbu v perspektivě ilustrace a animovaného filmu a není možné ho v kontextu této práce nezmínit.

1.3 Ilustrátorská a filmová tvorba Jiřího Trnky

První autor, kterým se tato diplomová práce zabývá, je český výtvarník, ilustrátor, malíř a loutkař Jiří Trnka.

Jiří Trnka (obr. příloha 3) se narodil do rodiny, která měla tradici v práci s výtvarným materiálem. Pradědeček z matčiny strany vytvářel loutky a prababička je barvila. Jeho otec byl klempířský mistr z pražského předměstí Petrohrad.⁴⁴ Maminka Růženka byla vyučená švadlena.⁴⁵ Matčin bratr Ota byl dobrým kreslířem a sám Jiřího v dětství učil kreslit.⁴⁶ U babičky z Vodňan se Trnka často setkával s loutkami od svých praprarodičů. S loutkami si zde také velmi často hrál.⁴⁷ Trnka měl o výtvarné vyjádření velký zájem od útlého dětství, rád

⁴² PAF je kurátorská, publikační a distribuční platforma. Hlavní událostí je festival PAF Olomouc, V průběhu uplynulých dvou dekad se PAF rozvinul v label zahrnující mezinárodní síť umělců, kurátorů a událostí. (PAF. PAF: *festival filmové animace a současného umění* [online]. [cit. 2021-5-23]. Dostupné z: <http://www.pafpaf.cz/cs/paf-zs>)

⁴³ HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. Animace ilustrace. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF, s. 5.

⁴⁴ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 16.

⁴⁵ [Srov.] TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 21-22.

⁴⁶ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 19.

⁴⁷ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 16.

kreslil, maloval na hrnečky nebo si vyráběl po vzoru svých praparodičů vlastní hračky.⁴⁸ Jeho maminka později vzpomíná na jeho první kreslení: „*Velkou zálibu měl v papírech a tužkách. Byl mu asi jeden rok, kdy si nejrady lehl na podlahu na bříško a čmáral tužkou na kus papíru, až byl plný. Pak jej obrátil a počmáral i druhou stranu.*“⁴⁹ a na jeho vlastní hračky: „*Byly to panenky s miminkem i bez něho, koníci s vozičkem i bez vozičku, ptáčkové s píšťalkou a trubky.*“⁵⁰. K navrhování hraček se také vrací v dospělosti.

Když byly Jiřímu necelé tři roky, viděl obrázkový seriál o neposlušném kuřátku, které bylo sněžené hadem. Pokusil se tuto příhodu nakreslit do mamčinu poznámkového sešitu o vaření, protože nechápal, jak mohlo kuřátko zmizet uvnitř hada. Na ten samý papír se potom snažil nakreslit koně s jezdcem, a protože nevěděl, jak vyřešit sedícího jezdce, tak ho nakreslil stojícího na hřbetu koně.⁵¹ Koně ho fascinovali i v tvorbě jeho strýce Oty. „*Tu býval Jirka rozpálený jako v horečce a mohlo kolem něho hořet, on nic neviděl ani neslyšel, jen svými dychtivými očima hltal všechny ty rozložené obrázky. Otvíraly se tu před ním pravé divy světa. Při takové příležitosti se již zřetelně projevovala jeho velká záliba pro kreslení a malování, a byla mu teprve čtyři léta. Tato záliba ho už neopustila.*“⁵² Popisuje raný vztah Trnky k umění maminka Růžena Trnková.

Na těchto ukázkách je vidět, že měl Trnka již od dětství vztah k objevování světa, jeho fungování a snahu vyřešit tyto otázky ve výtvarném zpracování. V době, kdy byl jeho otec na frontě, dostal malý Jiřík do rukou plastelínu s názvem Formela.⁵³ Dostal ji se svým mladším bratrem k Vánocům. „*Hráli si po celý večer až do jedenácti hodin, kdy jsem já odcházela na půlnoční mši. Na jejich žadonění jsem jim dovolila si hrát až do mého návratu z kostela. Překvapili mne po mém příchodu spoustou roztodivných postaviček vyrobených z té tvárné hlíny. To byly pravé divy! Jirka si vymýšlel stále nové doplňky jako korálky, různá peříčka, barevné papírky, i stébla z rýžového koštěte dovedl upotřebit,*“⁵⁴ vypráví maminka chlapců.

Společně s Formelou dostal každý z chlapců leporelo. Tato leporela malý Jiřík s bratrem využili jako ohrádky pro postavičky. Mladší Rudolfek měl ohradu

⁴⁸ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVI. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 19.

⁴⁹ HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 16.

⁵⁰ Tamtéž, s. 16.

⁵¹ [Srov.] TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 29.

⁵² Tamtéž, s. 31.

⁵³ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVI. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 19.

⁵⁴ TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 38.

s domácími zvířátky a starší bratr s cizokrajnými. Zvířátka tam měli různá, například Rudolfek krávu, koně a slepice,⁵⁵ Jiřík zase třeba slona s jezdcem na zádech,⁵⁶ žirafu nebo opice.⁵⁷ Tato leporela chlapi využili jako jakousi primitivní formu filmových či divadelních kulis⁵⁸, které jsou často pro vytvoření atmosféry děje klíčové.

Jiří Trnka se nezastavil u leporel a plastelíny. Již výše zmíněný strýc Ota jednoho dne Jiříkovi přinesl laternu magiku⁵⁹. Maminka Růžena na to vzpomíná takto: „*Svítilo se v ní malým olejovým kahánkem a to byla také velmi zajímavá novinka pro děti. Všecky děti z domu se pak shromažďovaly ve sklepě, kde jim Jirka pouštěl světelné obrázky. Připevnil na zeď bílý papír a pak na něj promítal ty okrouhlé, hodně pestré obrázky. Když byly už všecky vystřídány, začalo se zase od začátku. Dětem to vůbec nevadilo, že všecko už jednou viděly, a bavily se spokojeně dál. Nájemníci z domu měli svoje necky na prádlo rozestavené v chodbičkách sklepa a ty necky se hodily dětem jako sedadla, když je položily.*“⁶⁰ Jiří Trnka zde ve sklepě rodinného domu (obr. příloha 4) přešel z kreseb, které vytvářel k příběhům jako malé dítě, přes plastelínu a leporela až k malému soukromému promítání dřívě, než nastoupil do první třídy. V přeneseném smyslu bychom mohli říct, že přešel od ilustrování drobných příběhů ze svého života až k promítání obrázků publiku. Ačkoliv dětskému publiku zůstal věrný, Trnkův příběh ve sklepě nekončí, nýbrž začíná.

Strýc Ota přinesl Jiřímu zbytky zničené loutkové scény⁶¹ z divadla. Jirka kulisy malého divadélka od strýce opravil a dotvořil. Vyrobil si i vlastní loutky, mezi kterými byla například loutka Smrt, jenž věnoval mnoho péče a kterou si

⁵⁵ [Srov.] TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 38.

⁵⁶ Podařilo se mu vyřešit problematiku zvířete a jezdce, která je zmiňována v textu výše.

⁵⁷ [Srov.] TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 38.

⁵⁸ [Srov.] Kulisy vytváří při natáčení iluzi interiéru, krajin, ulic i celých měst, postavené v malém měřítku dokáží při zkrácené perspektivě sugerovat větší rozměry než reálné stavby (KUPŠČ, Jarek. *Malé dějiny filmu: ilustrovaný průvodce světovou kinematografií od počátků po současnost*. Praha: Cinemax, 1999. s. 378.)

⁵⁹ Laterna magica je tzv. kouzelná svítilna, která je jedním z předchůdců kinematografie (BERNARD, Jan. *Malý labyrint filmu*. Ilustrace Jiří KALOUSEK, ilustrace Petr MELAN. 1. vyd. Praha: Albatros, 1988. s. 267.). Jedná se o přístroj ze sedmnáctého století, který promítal obrazy namalované na skleněných deskách (KUPŠČ, Jarek. *Malé dějiny filmu: ilustrovaný průvodce světovou kinematografií od počátků po současnost*. Praha: Cinemax, 1999. s. 379.)

⁶⁰ TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 39.

⁶¹ Slovo scéna přejaté z francouzštiny znamená výjev, výstup a přeneseně i místo, kde se výstup odehrává, tedy jeviště. Filmaři nazývají scénou místo, kde se natáčí daná herecká akce – ať už v dekoraci (kulisa) ateliéru, exteriéru či reálu. (BERNARD, Jan. *Malý labyrint filmu*. Ilustrace Jiří KALOUSEK, ilustrace Petr MELAN. 1. vyd. Praha: Albatros, 1988. s. 402.) V tomto případě je myšlena dekorace (kulisy).

oblíbila i jeho maminka.⁶² Loutky vytvářel ze starých zničených loutek, u nichž různě vyměnil části za nové, některé koupené, některé vyrobené (obr. příloha 5). Když divadélko dokončil, bylo ještě hezčí než původně a začal hrát loutkové divadlo na tom samém místě, kde původně promítal laternu magiku. Bratr Rudolf mu svítil a zvonil zvonečkem. Hráli někdy z knížek pro loutková divadla a někdy zase podle sebe.⁶³ Této své nové zálibě věnoval spoustu času. Postupně to nebyl pouze volný čas, ale začal kvůli koníčku zanedbávat své školní povinnosti. Projevilo se to i na chlapcově vysvědčení. To se příliš nelíbilo tatínkovi rodiny, který Jiříkovi velkou část výtvorů, včetně oblíbené loutky Smrti, ve vzteku spálil. Tato nešťastná událost ale Trnkovu tvorbu nezastavila na dlouho. Dostalo se mu do ruky jiné rozbité divadélko, které si opravil a pokračoval dál v představeních. Po nocích vymýšlel nové a lepší úpravy. Nakonec se i tatínek uklidnil.⁶⁴

Když bylo Jiřímu přibližně jedenáct let, jeden z učitelů na reálce, kde Trnka studoval, si všiml talentu, který se v chlapci skrýval. Tím vyučujícím byl učitel kreslení, dnes již známý loutkový otec Hurvínka a Spejbla Josef Skupa.⁶⁵ ⁶⁶ Se Skupou si Jiřík rozuměl a měl ho rád. V patnácti letech u něj kromě povinných hodin kreslení navštěvoval i hodiny aktu⁶⁷ podle živého modelu a kurz batikování⁶⁸. Trnka školu nedokončil, odešel, protože mu příliš nešla matika, deskriptiva a pravopis a protože jeho otec vlivem hospodářské krize musel zavřít svou klempířskou dílnu.⁶⁹ Chlapec v patnácti vyzkoušel několik prací, učil se cukrářem a pak zámečníkem, ale u obou prací vydržel chvíličku.⁷⁰

⁶² [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 17.

⁶³ [Srov.] TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 42.

⁶⁴ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 17-18.

⁶⁵ Český loutkoherec, režisér a scénograf, akademický malíř, profesor gymnázia, významná postava českého a světového loutkového divadla, tvůrce loutek Spejbla a Hurvínka. Od roku 1917 spolupracoval s Loutkářským divadlem v Plzni, kde se projevilo i jeho herecké nadání a autorské a režisérské schopnosti. V roce 1930 založil v Plzni vlastní profesionální loutkovou scénu. V roce 1945 založil pražské Divadlo Spejbla a Hurvínka s repertoárem určeným dětem i dospělým. V letech 1933-1957 byl prezidentem mezinárodní loutkářské federace UNIMA. (Josef Skupa. *Strakonice* [online]. [cit. 2021-5-24]. Dostupné z: <https://www.strakonice.eu/content/josef-skupa-1>)

⁶⁶ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOŮVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 19.

⁶⁷ Ve výtvarném umění zprvu postavení, držení lidského těla (modelu) při studiu aktu, později se termín přenesl na studii aktu, především kreslenou. Od 19. století, vlivem akademií, označuje termín zobrazení nahého lidského těla. (BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 14.)

⁶⁸ Batika je stará řemeslná technika z Asie založená na zdobení jednobarevného textilu pomocí batikovacích barev. (Batika: Vytvořte si barevnou atmosféru v duchu etno batikovacími barvami. *Artmanie* [online]. [cit. 2021-5-24]. Dostupné z: <https://www.artmanie.cz/batikovani>)

⁶⁹ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 20.

⁷⁰ [Srov.] BRABCOVÁ, Jana A. a Jan POŠ. *Jiří Trnka: [katalog výstavy]: 1912–1969: Praha 22. 10. 1992 - 24. 1. 1993*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Národní galerie, 1992. Mistři české kresby. s. 6.

Díky vztahu, který si Jiří Trnka vytvořil s Josefem Skupou, si po odchodu ze školy našel práci v obchodě s uměleckými předměty. Ani tato práce ho nijak zvlášť nebavila, po nocích dál kreslil a tvořil loutky, a snil o studiu na Uměleckoprůmyslové škole v Praze⁷¹, kam se mu nakonec podařilo dostat.⁷² Nastoupil tam do ateliéru užité grafiky Jaroslava Benda⁷³. Zde vynikal svým talentem a zvláštním vzhledem. Jeho spolužačka a později manželka Helena Chvojková na to vzpomíná takto: „*Dívali jsme se na něj z dálky a s úctou. Působil zvláště, ba důstojně.*“⁷⁴ Během studia navrhl mimo jiné například pro Josefa Skupu partnerku slavného Hurvínka, Máníčku.⁷⁵ Zúčastnil se také Mezinárodní loutkařské výstavy v Praze v roce 1931, kde si jeho díla všimli novináři a popsali ho jako nadějného mladého umělce z Plzně.⁷⁶

Po úspěšném zakončení studia Jiří Trnka nastoupil na pozici redaktora v nakladatelství, kreslil do časopisů, navrhoval hračky a loutky jako kdysi jeho prapradědeček, dokonce na rok otevírá své vlastní divadélko. Jmenovalo se Dřevěné divadlo⁷⁷. Začala druhá světová válka a jen díky práci pro film se Jiří vyhnul nástupu na frontu.⁷⁸ Během těchto let se Trnka věnoval převážně ilustraci, na kterou stejně jako na svá představení z dětských let nezanevřel. V knize Animace ilustrace autoři Jiří Neděla a Jiří Havlíček popisují Trnkův vztah k ilustraci takto: „*Svým výtvarným talentem oživil stovky knih, zejména pak pohádky pro děti. Ilustroval mimo jiné tato díla: Míša Kulička Josefa Menzela, Broučci Jana Karafiáta, Pohádky bratří Grimmů či České pohádky od Jiřího Horáka. Většina z uvedené ilustrované tvorby našla odezvu ve filmu. S Trnkovou ilustrací jsou spojeny začátky tvorby studia Bratři v triku a s nimi také počátek animovaného filmu v poválečném Československu.*“⁷⁹

⁷¹ Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze byla založena v roce 1885. Po celou dobu své existence se řadí mezi nejkvalitnější vzdělávací instituce v zemi. Důkazem je množství úspěšných absolventů, kteří patří mezi respektované odborníky s prestiží přesahující hranice České republiky. Škola se dělí na katedry architektury, designu, volného umění, užitého umění, grafiky a katedru teorie a dějin umění. (Škola. *UMPRUM: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze* [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <https://www.umprum.cz/web/cs/skola>)

⁷² [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 21-22.

⁷³ Jaroslav Benda byl český malíř, grafik, redaktor, pedagog, autor poštovních známek, plakátů, monumentálních výzdob. Významně zasáhl do vývoje české knižní grafiky. (Jaroslav Benda. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_Benda)

⁷⁴ HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 22.

⁷⁵ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOŮVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 20.

⁷⁶ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 25.

⁷⁷ Malé loutkové divadlo v prostorách divadla Rokoko v suterénu Lucerny. Premiéra první hry byla hra Mezi broučky inspirovaná knížkou Jana Karafiáta. (KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOŮVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 21.)

⁷⁸ [Srov.] BRABCOVÁ, Jana A. a Jan POŠ. *Jiří Trnka: [katalog výstavy]: 1912–1969: Praha 22. 10. 1992 - 24. 1. 1993*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Národní galerie, 1992. Mistři české kresby. s. 8.

⁷⁹ HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. *Animace ilustrace*. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF, s. 40.

Jednou ze zmíněných knih jsou Broučci od spisovatele Jana Karafiáta⁸⁰. Kniha poprvé vyšla v roce 1876 a poté ještě v několika vydáních.⁸¹ Trnka poprvé rozhýbal tyto malé postavičky Jana Karafiáta 12. září 1936 (obr. příloha 6). Ještě to nebylo na filmovém plátně, ale v již výše zmíněném loutkové Dřevěném divadle.⁸² O čtyři roky později vydal Trnka první samostatnou publikaci kreseb Broučci.⁸³ Ačkoliv ilustrací Karafiátových Broučků vyšlo velké množství, byl to právě Trnka, na jehož ilustrace Broučků si vzpomene většina čtenářů. Vydání Broučků s ilustracemi Jiřího Trnky je do roku 2020 mnoho. První již zmíněné vyšly v roce 1940 a byly specifické svým tvarem do postaveného oválu. Druhé vydání z roku 1967 je dnes již součástí zlatého fondu českého písemnictví (obr. příloha 7). Nakladatelství Albatros⁸⁴ jej znovu vydává například v roce 2004 jako své osmé vydání (obr. příloha 8).⁸⁵ Poslední vydání s ilustracemi Jiřího Trnky vyšlo v roce 2011 pod nakladatelstvím Studio Trnka⁸⁶ (obr. příloha 9).⁸⁷

Ačkoliv Trnka sám Broučky nezpracoval do animovaného filmu, jeho ilustrace jsou inspiračním zdrojem pro tvorbu animovaných seriálů. Trnka byl autorem animovaných kreslených i loutkových filmů a na jeho kompozicích v ilustracích je tento vliv loutkového divadla znát. Při porovnání ilustrace svatebního průvodu Broučků Ľubicou Suchalovou (obr. příloha 10)⁸⁸ a Jiřím Trnkou (obr. příloha 11)⁸⁹, je možné vidět, jak Jiří pracuje s prostorem akce a jak kontrastem světla a stínu okem filmaře tvoří scénu. Ještě lépe je tento aspekt Trnkovy tvorby vidět třeba na ilustraci náměstí s kamenným lvem (obr. příloha 12). Domy v pozadí scény by se daly vystříhnout a použít jako divadelní nebo filmová kulisa.⁹⁰ Stejný výrazový jazyk je možné vysledovat například i u

⁸⁰ Jan Karafiát byl český reformovaný, po roce 1918 českobratrský evangelický farář. Autor české pohádky pro děti, Broučků. (Jan Karafiát. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Karafiát)

⁸¹ [Srov.] Broučci. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Broučci>

⁸² [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 21.

⁸³ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 41.

⁸⁴ Největší nakladatelský dům v České republice s tradicí sahající až do roku 1934. Působí i na Slovensku v rámci samostatné pobočky Albatros Media Slovakia. (O nás. *Albatros media* [online]. [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://www.albatrosmedia.cz/c/o-nas/>)

⁸⁵ [Srov.] KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. 8. vyd. v Albatrosu. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů (Albatros).

⁸⁶ Nakladatelské studio Kláry Trnkové a její dcery Terezy Šebestíkové, zaměřené na tradice a dílo Jiřího Trnky. (O nás. *Studio Trnka* [online]. [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://www.studiotrnka.cz/page/o-nas/>)

⁸⁷ [Srov.] KARAFIÁT, Jan. *Broučci*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio trnka, 2011. Jiří Trnka.

⁸⁸ [Srov.] KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Ilustroval Ľubica SUCHALOVÁ. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. s. 98.

⁸⁹ [Srov.] KARAFIÁT, Jan. *Broučci*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio trnka, 2011. Jiří Trnka. s. 67.

⁹⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 31.

loutkového animovaného seriálu Broučci vycházejícího mezi lety 1995 a 2000.⁹¹ Ve scéně proletu mezi rostlinami (obr. příloha 13) Trnka buduje prostor podobně jako ho později zobrazují v již zmíněném animovaném seriálu (obr. příloha 14).

„Jiráskovu knihu ilustrovaly desítky autorů. K těm nejvýznamnějším ilustrátorům patří Jiří Trnka, který se k české mytologii obracel vícekrát. Z jeho ruky pochází také nezapomenutelný loutkový film patřící k jeho nejlepším.“⁹² Staré pověsti české Trnka ilustroval v roce 1961 pod Státním nakladatelstvím dětské knihy⁹³, celovečerní loutkový film natočil o devět let dříve v roce 1952.⁹⁴ Trnka byl všestrannou osobností a popsat jeho dílo není v jedné kapitole možné. Zatímco u Broučků o něm mluvíme jako o ilustrátorovi, ze kterého částečně vychází vizuální podoba animovaného film, u Starých pověstí českých se Trnka staví na opačnou stranu uměleckého spektra. „Opřel se o to, jak se s pověstmi vyrovnali velcí čeští výtvarní umělci, jako byli Josef Mánes⁹⁵, Mikoláš Aleš⁹⁶ a Josef Václav Myslbek⁹⁷, ale přihlédl také k archeologickým objevům.“⁹⁸

Neopomenutelné dílo Jiřího Trnky je Zahrada. Knížka, kterou si Trnka sám napsal, sám ilustroval a které se také dostalo filmového zpracování. Během let 1974 až 1977 vzniklo pět epizod od režiséra Břetislava Pojara.⁹⁹ Tato pohádka nejenže se stala kultovním odkazem Jiřího Trnky, ale také se jí dostalo animace v modernějším pojetí. V roce 2015 začal projekt Originálního kybernetoskopu¹⁰⁰ s názvem Zahrada 2, který byl pozastaven kvůli probíhající pandemii. Tento projekt přibližuje a oživuje Trnkovu zahradu v animačních lekcích po České republice a pomocí interaktivních her na webu <https://zahrada2.cz>.

⁹¹ [Srov.] Broučci. ČSFD: Česko-Slovenská filmová databáze [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/185281-broucci/galerie/>

⁹² TRNKA, Jiří a Klára TRNKOVÁ. *Staré pověsti české*. Praha: Studio trnka, 2010. Jiří Trnka. s. 86.

⁹³ Dnes se nakladatelství jmenuje Albatros a je součástí mediální skupiny Albatros Media a. s. (Albatros (nakladatelství). *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Albatros_\(nakladatelstv%C3%AD\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Albatros_(nakladatelstv%C3%AD))

⁹⁴ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 437, 443.

⁹⁵ Josef Mánes je nejvýznamnějším členem malířské rodiny Mánesů, obsáhl mistrně všechny malířské kategorie a jeho dílo se stalo vzorem i pro následující generace výtvarných umělců. (*Josefina: Josef Mánes* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_16236)

⁹⁶ Mikoláš Aleš (18. listopadu 1852 Mirovice – 10. července 1913 Praha) byl český malíř, kreslíř, dekoratér a ilustrátor, jedna z nejvýznamnějších osobností tzv. "Generace Národního divadla", klasik českého umění 19. století. (Mikoláš Aleš. *Databáze knih* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/mikolas-ales-7664>)

⁹⁷ Český sochař, jedna z nejvýznamnějších osobností českého moderního sochařství vůbec, lze jej považovat za jejího zakladatele. (Josef Václav Myslbek. *Horácká galerie v Novém Městě na Moravě* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <http://www.horackagalerie.cz/index.php?oid=5703791>)

⁹⁸ TIBITANZL, Jiří. *Panáčci na plátně*. Praha: Československý filmový ústav, 1989. Filmový klub dětí. s. 47.

⁹⁹ Zahrada. ČSFD: Česko-Slovenská filmová databáze [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/229576-zahrada/prehled/>

¹⁰⁰ Originální kybernetoskop je velkokapacitní audiovizuální stroj na zábavu, legraci a půvabné nesmysly. Byl zbudován na půdorysu knihy, výtvarného divadla, biografu, cirkusu a motokrosu (Zahrada 2. *Zahrada 2* [online]. [cit. 2021-6-6]. Dostupné z: <https://zahrada2.cz/p/o-projektu>)

Trnka nebyl jen ilustrátor a tvůrce animovaných filmů. Byl také malíř, sochař a scénograf. Trnkovy malby (obr. příloha 15) jsou lyrickým popisným vyprávěním. „*Všechny moje obrazy jsou dělány ze stanoviska obsahu, literatury, vyprávění, inscenace. Nikdy jsem nebyl dost výtvarný v tom čistém smyslu slova. Nikdy mi nešlo o hru s barvou a linkou. Pro mě byl vždycky prvořadý obsah, který jsem chtěl inscenovat.*“¹⁰¹ Stejně tak jeho ilustrace (obr. příloha 16) a filmová tvorba (obr. příloha 17). Ať už natáčel animovaný film nebo vytvářel ilustraci, Jiří Trnka vždy vyprávěl příběh.

1.3 Oživé ilustrace Adolfa Borna a Jiřího Šalamouna v animovaném filmu v druhé polovině 20. století

Adolf Born a Jiří Šalamoun patří k významným představitelům české ilustrace a k filmovým tvůrcům animovaného filmu 20. století. Nejprve přiblížíme život a dílo Adolfa Borna.

Adolf Born je rodák z Českých Velenic. Ačkoliv se odstěhoval brzy, měl zde babičku, kterou během let navštěvoval, a vztah k Jižním Čechám si zachoval: „*Jižní Čechy jsou pro mě krajem veselé melancholie.*“¹⁰² Jeho otec pracoval jako zámečnický na dráze, takže když byl odvolán do Prahy, přestěhovala se s ním celá rodina včetně malého Adolfa. Ten v Praze navštěvoval vyšehradské gymnázium,¹⁰³ potom nastoupil na necelé dva roky na Pedagogickou fakultu Univerzity Karlova.¹⁰⁴ Výtvarné umění ho lákalo více z profesního než pedagogického hlediska, a tak přestoupil na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze do atelieru k Antonínu Pelcovi¹⁰⁵. Adolf Born na něj vzpomíná: „*Když jsem k Antonínu Pelcovi nastoupil, měl jsem jako většina svých spolužáků představu, že začneme karikaturou. Namísto toho jsme se pak museli prokousávat portréty a obrovským množstvím nejrůznějších studií. Dnes jsem mu za to ohromně vděčný, protože bez tohoto základu by se člověk asi těžko mohl pokusit o skutečně výtvarné pojetí*

¹⁰¹ HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 282.

¹⁰² ČERNÝ, Filip. Adolf Born. *Českobudějovický deník: nejčtenější regionální noviny*. České Budějovice, 2016, 25(130). s. 4.

¹⁰³ [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 8.

¹⁰⁴ [Srov.] *Současná česká grafika*. Praha: Svaz českých výtvarných umělců, Národní galerie v Praze, 1989.

¹⁰⁵ Malíř a kreslíř karikatur, profesor na umělecko průmyslové škole v Praze. Soukromé studium u malíře K. Reisnera, dále absolvoval pražskou akademii u prof. Bukovace a Pirnera. (Antonín Pelc. *Galerie Národní* [online]. [cit. 2021-6-7]. Dostupné z: <https://www.galerie-narodni.cz/cs/autori/554-detail/pelc-antonin/>)

humoru a karikatury.“¹⁰⁶ Pelc v roce 1953 opustil Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, aby vedl ateliér malby na Akademii výtvarných umění v Praze a vzal si s sebou tři studenty, mezi nimiž byl právě Adolf Born. Adolf se zde začal věnovat kromě jiného grafickým technikám, jako diplomovou práci předkládal řadu kreseb a dvě velké litografie.¹⁰⁷ Láska k litografii ho později neopustila. Jiří Kotalík o Bornovi napsal: „Zdrojem inspirace byl pro Adolfa Borna, zdá se mi, svět starých litografií¹⁰⁸ a xylografií¹⁰⁹, ve výpravných příbězích i v poutavém svědectví o všedních věcech, jak je od empirie do secese uchovává ilustrační grafika a později též plakáty, reklamní vývěsky či inzeráty.“¹¹⁰

Po ukončení studia se Adolf Born živil prací pro různé časopisy a noviny, jako jsou například Mateřídouška, Květy nebo Literární noviny (obr. příloha 18).¹¹¹ Stal se členem umělecké skupiny Polylegan a účastnil se všech jejich výstav.¹¹² Polylegan byla skupina mladých kreslířů, hlavně karikaturistů, přispívajících do týdeníku Mladý svět. Born byl jeden z jejich zakládajících členů. Snažili se měnit charakter obrazového humoru a satiry.¹¹³ „Největší pozornost vzbudily Bornovy protimilitaristické karikatury, kterým se věnovala rovněž řada jeho vrstevníků (i když se už na jeho prvním vystoupení v roce 1959 setkáváme s tématem, které pak rozvíjí v dalších letech – se vztahem muže a ženy). Pokoušel se v nich o maximální aktuálnost a zároveň o překonání jejich časové podmíněnosti. Řada jeho politických karikatur si skutečně až dodnes uchovala svou platnost a působivost. Byly nové především svými nápady, v nichž uplatňoval nejen významovou zkratku, ale také fantazii, nebál se neobvyklých spojení,“ popisuje Bornovu tvorbu ve skupině Polylegan Blanka Stehlíková.¹¹⁴

¹⁰⁶ STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 14.

¹⁰⁷ [Srov.] Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁸ Litografie, též kamenotisk, v grafice tisk z plochy z kameného nebo kovového či jiného štočku. (BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, s. 204.)

¹⁰⁹ Xyloryt je dřevoryt, druh tisku z výšky ([Srov.] Tamtéž, s. 87.)

¹¹⁰ MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 138.

¹¹¹ [Srov.] HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. *Animace ilustrace*. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF, s. 7.

¹¹² [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 22.

¹¹³ [Srov.] RYŠKA, Pavel. Polylegan a obrazový humor 60. let. *Československá vizuální kultura* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/133-karikaturisti>

¹¹⁴ STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 22,24.

Adolf Born se stal nejen členem skupiny Polylegran, ale také v roce 1960 členem uměleckého sdružení Hollar.¹¹⁵ ¹¹⁶ Tato členství a přátelství, která ve skupinách navázal, formovala jeho tehdejší pole uměleckého působení počínaje karikaturou, konče ilustrací.¹¹⁷

Ilustrace od Adolfa Borna obsahuje přes dvě stě knih. Stejně jako většina tvorby tohoto umělce i ilustrace nese charakteristické prvky pro jeho tvorbu, kterými jsou precizní zkušená kresba a specifický humor.¹¹⁸ Kombinace těchto dvou prvků je vystižena v publikaci s názvem *Bornografie*, což je knížka, kde pomocí ilustrací satiricky popisuje ženy, které loví muže (obr. příloha 19).¹¹⁹

Mezi první knihy, které ilustroval, patří například kniha *Kolty bez pozlátka* od Jiřího Brdečky¹²⁰ z roku 1955 (obr. příloha 20). Jedna z nejznámějších oblastí Bornovy tvorby je bezesporu jeho ilustrace dětských knih. Výraznou spoluprací navazuje s Vojtěchem Steklačem na cyklu o holešovické partě, například několik dílů *Pekelné třídy* nebo *Boříkovy lapálie* (obr. příloha 21). Born zde již má vyvinutý osobitý charakter postav, který se pro něj stává charakteristickým.

V knihách o *Boříkových lapáliích* čtenář narazí na malého chlapce Boříka, který není příliš pilný žák. U Boříka je možné zpozorovat jistou podobnost s budoucí postavou, kterou se Born nesmazatelně zapíše do srdce malého diváka, *Machem z dua Mach a Šebestová*. Bořík (obr. příloha 22) i Mach (obr. příloha 23) na sobě mají modré kalhoty a červené triko.¹²¹ Shodují se také v detailech jako jsou hnědý pásek se stříbrnou skobou, oranžový šátek uvázaný na pravou stranu kolem krku chlapců nebo rozčuch hnědých vlasů.

Během následujících let Adolf Born ilustruje velké množství knih, od obrázků pro nejmenší až po vážnou prózu. Z těch známějších jsou to například

¹¹⁵ Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR patří k našim nejstarším a současně nejvýznamnějším uměleckým sdružením. Po celou dobu své existence se významně podílelo na utváření moderní české kultury. (O sdružení. *Hollar: Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR Praha* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <http://hollar.cz/historie/>)

¹¹⁶ [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 26.

¹¹⁷ [Srov.] Tamtéž, s. 26.

¹¹⁸ [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 94-95.

¹¹⁹ [Srov.] Adolf Born. *Československá vizuální kultura* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/adolf-born>

¹²⁰ Jiří Brdečka byl český novinář, publicista, spisovatel, scenárista, výtvarník, kreslíř, ilustrátor a filmový režisér hraných i animovaných filmů. (Jiří Brdečka. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiří%C3%AD_Brdečka)

¹²¹ [Srov.] HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. *Animace ilustrace*. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF, s. 8.

Kdo chytá v žitě od J. D. Salingera¹²², Král Lávrá od Karla Havlíčka Borovského¹²³, Válka s mloky od Karla Čapka¹²⁴ nebo již zmíněné knihy Mach a Šebestová.¹²⁵

Do kontaktu s kresleným animovaným filmem se Adolf Born dostává po setkání s režisérem populárních večerníčků Maxipes Fík nebo Bob a Bobek Václavem Bedřichem¹²⁶. Born s ním naváže spolupráci.¹²⁷ Spolu v roce 1963 vytvoří Bornův první loutkový animovaný film s názvem Až já budu velký a první kreslený film Chlapíci.¹²⁸

S tímto režisérem vytvoří Adolf Born do roku 1968 patnáct kreslených a loutkových filmů, mezi které patří například i Air India. To je reklamní spot pro populární studio Bratři v triku¹²⁹, který vytvářejí při své návštěvě v Indii.¹³⁰ „Prvky filmového vidění a vyprávění nalezneme v Bornově ilustraci dříve, než budeme moci hovořit o vlivech Bornovy ilustrace na jeho tvorbu animovanou.“¹³¹

Toto Bornovo období propojení jeho ilustrované tvorby s pro něj nově objeveným světem animovaného filmu popsala Blanka Stehlíková takto: „V ilustraci se víc, než ve volné tvorbě odráží Bornova stále intenzivnější spolupráce s animovaným filmem – nejen v humoru a v živosti, ale také ve zkratce, v časté obrysové lineární kresbě, ve zdůraznění významově důležitého detailu, ve fázování,

¹²² J. D. Salinger byl americký spisovatel publikující pod jménem J. D. Salinger a známý svým románem Kdo chytá v žitě vydaným v roce 1951 (J. D. Salinger. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/J._D._Salinger)

¹²³ K. H. Borovský byl český novinář, spisovatel, básník a politik. Je považován za zakladatele české žurnalistiky, satiry a literární kritiky. (Karel Havlíček Borovský [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Havl%C3%AD%C4%85ek_Borovsk%C3%BD)

¹²⁴ Karel Čapek byl významný spisovatel, novinář, překladatel a dramatik. Nejznámějšími Čapkovými díly jsou Bílá nemoc, Krakatit či Válka s mloky. (Karel Čapek. *Aktuálně.cz* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/zaslouzili-umelci/karel-capek/r~e6f033fac0f411e3a1ef002590604f2e/>)

¹²⁵ [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 70,

¹²⁶ Václav Bedřich stál u samého počátku historie Večerníčka. Byl režisérem první pohádkové série, která se v tomto pořadu odvíjela – O televizním strašidylku a režíroval i proslulou znělku, která se stala nejstarší televizní znělkou vůbec. (Zemřel režisér a výtvarník Bedřich, kmotr pohádkového Večerníčka. *IDnes.cz* [online]. 7. března 2009 [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/zemrel-reziser-a-vytvarnik-bedrich-kmotr-pohadkoveho-vecernicka.A090307_165047_filmvideo_jaz)

¹²⁷ [Srov.] HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. *Animace ilustrace*. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF, s. 8.

¹²⁸ [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 174.

¹²⁹ České filmové studio vytvořené Jiřím Trnkou zabývající se tvorbou kreslené a loutkové animace. (TONKOVÁ, Magdalena. 60. výročí Uzlu na Kapesníku Hermíny Týrlové. České Budějovice, 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal., s. 37.)

¹³⁰ [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 174.

¹³¹ Tamtéž, s. 121.

v simultánním uplatnění více pohledů (v takzvaném filmovém střihu), v seriálových prvcích a někdy, u dětských knížek, ve vytvoření typických seriálových postaviček.“¹³²

Již zmíněné a všemi oblíbené postavy Macha a Šebestovou Born poprvé ilustruje v roce 1982, v knize vydané v nakladatelství Albatros.¹³³ V tomto případě je to ilustrace, která je inspirovaná již vzniklým animovaným kresleným filmem. „Je zajímavé, že jestliže vznikalo dříve mnoho animovaných filmů z podnětu a popularity literární předlohy a ilustrace (Ferda Mravenec, Kocour Mikeš, Císařův Slavík, Stvoření světa, Čapkovy pohádky, Povídání o pejskovi a kočičce, Dášenska, Fimfárum, aj.), pak vzniká dnes řada znamenitých dětských ilustrovaných knih z podnětů úspěšných kreslených seriálů (Krtek, Rumcajs, Pohádky z mechu a kapradí, Maxipes Fík, Králíci z klobouku nebo Mach a Šebestová)“¹³⁴

Vše začíná profesním setkáním Adolfa Borna se spisovatelem a scénáristou Milošem Macourkem¹³⁵. Born požádal svého přítele Macourka, aby mu napsal předmluvu k Bornografii. Macourek předmluvu napsal a při té příležitosti se domluvili na prohloubení spolupráce na poli animovaného filmu z Adolfových kreseb. Jejich první film se jmenuje Příliš mnoho něhy.¹³⁶ Tento film navazuje na jeho publikaci a měl se původně jmenovat stejně – Bornografie.¹³⁷

Adolf Born, Miloš Macourek a Jaroslav Doubrava¹³⁸ vytvořili tým a pod značkou M+B+D vytvořili spoustu animovaných filmů. Každý z nich přinášel filmu něco jiného, Macourek měl zkušenosti s režii, Born byl výtvarník a Doubrava animátor, který působil v například AFITu.^{139 140}

Mezi nejslavnější díla tohoto tria M+B+D patří seriál Mach a Šebestová –

¹³² STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 74.

¹³³ [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 170.

¹³⁴ Tamtéž, s. 133.

¹³⁵ Básník, dramatik, filmový a televizní scenárista a zaslužilý umělec Miloš Macourek se narodil v roce 1926 v Kroměříži. (Miloš Macourek. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/milos-macourek/>)

¹³⁶ [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 106,108.

¹³⁷ [Srov.] HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. *Animace ilustrace*. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF, s. 8.

¹³⁸ Jaroslav Doubrava začínal s animovaným filmem už za války a brzy se stal výraznou animátorskou individualitou. Rádi s ním spolupracovali významní režiséři, zvláště pokud film vyžadoval nějakou speciální animátorskou stylizaci. (*Mistři českého animovaného filmu* [online]. 2003 [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1110217273-mistri-ceskeho-animovaneho-filmu/203382524320012/>)

¹³⁹ V srpnu roku 1935 byl v Praze ve Štěpánské ulici založen Atelier filmových triků AFIT. (TONKOVÁ, Magdalena. 60. výročí Uzlu na Kapesníku Hermíny Týrlové. České Budějovice, 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal., s. 36.)

¹⁴⁰ [Srov.] DUTKA, Edgar. *Animovaný film: úvod do scenáristiky animovaného filmu: minimum z historie české animace*. Praha: Akademie múzických umění, 2002. ISBN 80-85883-94-5. s. 65.

O utrženém sluchátku, Žofka a spol. nebo Hugo a Bobo. Jak již bylo zmíněno výše, seriál O utrženém sluchátku nejen ilustroval, ale podílel se i na tvorbě animovaného kresleného seriálu.

Natočili třináct dílů večerníčku o dvojici s utrženým telefonním sluchátkem: O utrženém sluchátku, Školní výlet, Člověk neandrtálský, Kropáček má angínu, Zoologická zahrada, Mezi piráty, Přírodní zákony, Policejní pes, Vzorné chování, Oběť pro kamaráda, Páni tvorstva, Jak Mach a Šebestová hlídali dítě a poslední, Ukradené sluchátko (obr. příloha 24).¹⁴¹ Zde Born uplatňuje zkušenosti získané během ilustrací dětských knih, ať už je to již zmíněná podoba Macha s Boříkem nebo výrazná obrysová linie, které se výtvarník nevzdává ani v animaci.

Tento seriálový večerníček se u publika dočkal takového ohlasu, že se mu dostalo několika pokračování, knižních zpracování, i celovečerního hraného filmu Mach a Šebestová – K tabuli!¹⁴² „*Děti musely být podobné kresbám, jak si je vymyslel Adolf Born. Klukovi stačily brýle, ale dívka musela mít paruku, ta takový vlasy neměla.*“¹⁴³ Václav Vorlíček potvrzuje, že i v jeho filmovém zpracování Macha a Šebestové vychází z kreslených postav, které Born vytvořil (obr. příloha 25).

Stejnou historii má další animovaný večerníček z dílny uměleckého tria M+B+D, o opičce Žofce. Ta se své ilustrované podoby dočkala v roce 1991 a také vycházela ze své animované podoby.¹⁴⁴

Prvních sedm dílů seriálu Žofka a spol. vycházelo během let 1986-1987. Jednalo se o tyto díly: Jak Žofka pořádala sportovní den, Jak Žofka pořádala maškarní bál, Jak Žofka pořádala slavnostní představení, Jak Žofka uspořádala mravní převýchovu, Jak Žofka zachránila pana Levharta, Jak Žofka umožnila panu Mrožovi cestu na sever a Jak Žofka zavedla všeobecné ochranné zbarvení.¹⁴⁵

V mezích Borna zkoušel pracovat s loutkou – vytvořil animovaný loutkový film Dobrodružství Robinsona Crusoe. Základnou jeho tvorby přesto zůstává i nadále kresba.¹⁴⁶

¹⁴¹ [Srov.] TIBITANZL, Jiří. *Panáčci na plátně*. Praha: Československý filmový ústav, 1989. Filmový klub dětí. s. 91.

¹⁴² [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 170.

¹⁴³ VORLÍČEK, Václav a Petr MACEK. *Pane, vy jste režisér!*. Praha: Ikar, 2017. s. 186.

¹⁴⁴ [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 172.

¹⁴⁵ [Srov.] Tamtéž, s. 133.

¹⁴⁶ [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988, s. 114, 116.

Mimo světa lidí prolínajícího se s příběhy zvířat, které mohou působit až dojmem bajek, zůstává Adolf Born věrný i své satirické tvorbě.¹⁴⁷ V autorském triu M+B+D vytvoří filmy jako *Cirkulace*, *Nesmysl*, *Co by kdyby...?* nebo *Ze života ptáků*.¹⁴⁸

„Je zajímavé, že jestliže vznikalo dříve mnoho animovaných filmů z podnětu a popularity literární předlohy a ilustrace (Ferda Mravenec, Kocour Mikeš, Císařův Slavík, Stvoření světa, Čapkovy pohádky, Povídání o pejskovi a kočičce, Dášenska, Fimfárum, aj.), pak vzniká dnes řada znamenitých dětských ilustrovaných knih z podnětů úspěšných kreslených seriálů (Krtek, Rumcajs, Pohádky z mechu a kapradí, Maxipes Fík, Králíci z klobouku nebo Mach a Šebestová)“¹⁴⁹

Pomyslným vrcholem propojení animovaného filmu a ilustrátorské tvorby Adolfa Borna jsou výtvarné animace k filmové sérii o básnících. K těmto filmům režiséra Dušana Kleina¹⁵⁰ Born vytvořil kreslené animace a výtvarně zpracoval titulky.¹⁵¹

Filmy jsou natočené s živými herci a občas proložené animací z ruky Adolfa Borna. Tato podoba hraného filmu v kombinaci s animací se vztahuje mezi literárním dílem a jeho ilustrací přibližuje v maximální možné míře. Svým způsobem zde Born kreslenými animacemi ilustruje hraný film.

Ačkoliv v padesátých letech bývá v anglickém tisku označován za „Walta Disneyho západu“,¹⁵² Adolf Born nebyl pouze ilustrátor a tvůrce animovaných filmů. Za zmínku jistě stojí jeho volná grafika (obr. příloha 26) nebo třeba kresba (obr. příloha 27).

Závěr této části kapitoly nejlépe vystihnou tyto dvě citace: *„Tvorba Adolfa Borna se vzpírá tradičnímu třídění. Stírá kdysi pevně stanovené hranice mezi takzvaným velkým a malým uměním, svobodně přesahuje z kresleného humoru do volné grafiky, z volné grafiky do ilustrace, z kresby do kresleného filmu. Právě jejich vzájemným působením a prolínáním se vyhranil umělcův osobitý styl.“¹⁵³* Napsala

¹⁴⁷ [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 133.

¹⁴⁸ [Srov.] HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. *Animace ilustrace*. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF, s. 8, 9.

¹⁴⁹ MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 133.

¹⁵⁰ Dušan Klein je filmový režisér, pedagog, herec a scenárista. (Dušan Klein. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Dušan_Klein)

¹⁵¹ [Srov.] Adolf Born. *Filmový přehled* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/1496/adolf-born>

¹⁵² [Srov.] WHYBRAY, Adam. *The art of Czech animation: a history of political dissent and allegory*. London: Bloomsbury academic, [2020]. xii. s. 19.

¹⁵³ MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 94.

Blanka Stehlíková pro knihu Adolf Born Jaroslava Maliny. Druhou napsal Bohumil Hrabal¹⁵⁴: „*Born touto humorně tesknou moudrostí vnesl do našeho výtvarného umění o půl dimenze navíc a svými dlouhými kníry tak jako Mark Twain¹⁵⁵ se stal umělcem humoru, kterému rozumí každý člověk.*“¹⁵⁶

Druhou osobností této kapitoly je Jiří Šalamoun. Jiří se narodil 17. dubna v Praze.¹⁵⁷ K výtvarnému umění ho vedl jeho strýc Josef Antoš již od dětství. Bohužel než stihl dorůst do školního věku, začala druhá světová válka. Kvůli příjmení byli Šalamounovi považováni za Židy, naštěstí se jim podařilo doložit, že nemají židovské předky, takže se vyhnuli odsunu. Válka se vepsala do Jiřího vzpomínek, ať už to bylo odvedení jeho židovských přátel nebo vojáci před kasárnami na Lobkovicově náměstí.¹⁵⁸ Stejně tak jako do paměti se tato doba promítla do Jiřího kreseb z dětství, zaznamenával vše kolem sebe. Od obyčejných věcí jako jsou auta na ulici až po bombardování Vinohrad, které jeho tatínek přežil díky šťastné náhodě (obr. příloha 28).¹⁵⁹ Tatínek pracoval jako učitel na zemědělské akademii.¹⁶⁰

Mezi lety 1952 a 1957 vystudoval Jiří Šalamoun Akademií výtvarných umění v Praze v ateliéru Vladimíra Pukla¹⁶¹ a Vladimíra Silovského.¹⁶² ¹⁶³ Na akademii vystudoval grafiku¹⁶⁴ a byl mladším spolužákem Adolfa Borna.¹⁶⁵ Born

¹⁵⁴ Bohumil Hrabal, jeden z nejvýraznějších českých spisovatelů patří zároveň k symbolům tuzemské literatury v zahraničí. (Životopis. *Bohumil Hrabal* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <http://www.bohumil-hrabal.cz/zivotopis/>)

¹⁵⁵ Mark Twain, vlastním jménem Samuel Langhorne Clemens, byl americký novinář, spisovatel a humorista. (Mark Twain. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Mark_Twain)

¹⁵⁶ MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 136.

¹⁵⁷ [Srov.] Šalamoun Jiří. *Hollar: Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR Praha* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <http://hollar.cz/umelci/salamoun-jiri/>

¹⁵⁸ [Srov.] KOVÁŘÍKOVÁ, Anna, Karolína K. PILÁTOVÁ a Romana VANEŠOVÁ. Jiří Šalamoun. *Příběhy našich sousedů* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/praha-3/praha-3-20162017/salamoun-jiri/>

¹⁵⁹ [Srov.] ROUS, Jan, ed. Jiří Šalamoun, aneb, Představitelné pohledy na svět. Ilustrace Jiří ŠALAMOUN. Praha: Baobab, 2015. s. 16.

¹⁶⁰ [Srov.] GLOS, Hynek a Petr VIZINA. *Stará garda*. Praha: Argo, 2016. s. 156.

¹⁶¹ Vladimír Pukl byl malíř a grafik, profesor grafiky na AVU. (Vladimír Pukl. *Galerie Platýz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.galerieplatyz.cz/autori/vladimir-pukl>)

¹⁶² Silovský Vladimír byl český grafik, studoval 1913-1917 na uměleckoprůmyslové škole v Lublani a pak v grafické škole M. Švabinského na pražské akademii. (Silovský Vladimír. *ArtBohemia: největší grafická galerie* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://www.artbohemia.cz/cs/722_silovsky-vladimir)

¹⁶³ [Srov.] CHURAN, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. 2. rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. s. 175.

¹⁶⁴ Legendární výtvarník Jiří Šalamoun vstoupil do Síně slávy českého designu. *Designblok: Největší výstava designu v Praze* [online]. 1. 4. 2019 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.designblok.cz/cz/zpravy/legendarni-vytvarnik-jiri-salamoun-vstoupil-do-sine-slavy-ceskeho-designu>

¹⁶⁵ [Srov.] MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 15.

se Šalamounem se ještě později mnohokrát potkávali a sdíleli podobný přístup k výtvarné tvorbě (obr. příloha 29).

Po ukončení studia na Akademii výtvarných umění vystudoval ještě Vysokou školu grafiky a knižního umění v Lipsku.¹⁶⁶ Na této škole poznal svou budoucí ženu Evu Natus-Šalamounovou.¹⁶⁷ Eva byla německo-česká grafička, ilustrátorka a filmová výtvarnice. Během šedesátých let studovala loutkový a animovaný film na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze a zároveň režii u Elmara Klose¹⁶⁸ na Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění v Praze. Jiřího si vzala v roce 1963 a přestěhovala se za ním do Prahy poté, co se jim narodila dcera. Jejich dcera Barbara Šalamounová je také úspěšnou ilustrátorkou a grafičkou. Zde se Eva zabývala animovaným filmem, knižní ilustrací, volnou grafikou a kresbou. Manželé se navzájem umělecky ovlivňovali a podíleli na mnoho společných projektech, mezi které patří například grafická úprava časopisu *Film a doba*.¹⁶⁹ Šalamoun do tohoto měsíčníku postupně prosadil rubriku o české a zahraniční animované tvorbě, občas i o filmovém výtvarnictví.¹⁷⁰

*„Jiří Šalamoun ilustroval a upravil přes 100 knih, navrhl asi 40 kreslených filmů a vytvořil více než 60 barevných litografií, bezpočet plakátů, scén a časopisových ilustrací. Získal na 50 prestižních mezinárodních ocenění především za ilustraci, knižní a plakátovou tvorbu, včetně ADC v New Yorku (1974, 1987). Je držitelem Gutenbergovy ceny města Lipska (1986). Na lipském knižním veletrhu byl oceněn i v letech 1977, 1982, 2000, 2001. Za knižní tvorbu a ilustraci získal bezpočet cen ve specializovaných soutěžích typu Nejkrásnější knihy roku či Výroční ceny prestižních společenských institucí a nakladatelství doma, v Německu, v Itálii a ve Španělsku. Úspěšná byla i Šalamounova plakátová (hl. divadelní) tvorba. U nejšířšího (a nejen) dětského publika je jeho jméno spojováno s kresleným filmem.“¹⁷¹ Mezi první knihy, které Šalamoun ilustroval, patří například kniha Charlese Dickense *Kronika Pickwickova klubu* díl první a druhý, vydaná*

¹⁶⁶ [Srov.] Legendární výtvarník Jiří Šalamoun vstoupil do Síně slávy českého designu. *Designblok: Největší výstava designu v Praze* [online]. 1. 4. 2019 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.designblok.cz/cz/zpravy/legendarni-vytvarnik-jiri-salamoun-vstoupil-do-sine-slavy-ceskeho-designu>

¹⁶⁷ [Srov.] CHURAN, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. 2. rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. s. 175.

¹⁶⁸ Elmar Klos (1910) byl český filmový režisér, scenárista, dramaturg, pedagog a filmový manažer. Vytvořil výraznou tvůrčí dvojici s Jánem Kadárem. (Elmar Klos. *Dafilms.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://dafilms.cz/director/11620-elmar-klos>)

¹⁶⁹ [Srov.] Eva Natus-Šalamounová. *Filmový přehled* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/55874/eva-natus-salamounova>

¹⁷⁰ [Srov.] ZVONÍČEK, Petr. Jiří Šalamoun. *Grapheion*. 2008, (21) [cit. 2021-6-13]. ISSN 1211-6904. Dostupné z: http://www.grapheion.cz/userfiles/file/duben/SalamounNaWeb_CZ.pdf

¹⁷¹ KIND, Maldte. Jiří Šalamoun. *Grapheion*. 2008, (21) [cit. 2021-6-13]. ISSN 1211-6904. Dostupné z: http://www.grapheion.cz/userfiles/file/duben/SalamounNaWeb_CZ.pdf

nakladatelstvím Odeon v roce 1973 (obr. příloha 30). Již v této rané tvorbě je možné pozorovat charakteristické rysy Šalamounovy kresby ve stylizaci postav, objevujících se později jak v ilustrované, tak ale i animované produkci. Za ilustrace v této knize získal stříbrnou medaili na VII. Bienále ilustrace v Brně roku 1976.¹⁷²

Další kniha, kterou pro nakladatelství Odeon v roce 1979 Jiří Šalamoun ilustroval, dnes již díky pozdějšímu filmovému zpracování známá mezi širokou veřejností, je *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky* od Johna Ronalda Reuela Tolkiena (obr. příloha 31). Jednalo se o první vydání Tolkienovy knihy v Československu.¹⁷³

Ilustroval například i knihu *Pan Tau a tisíc zázraků*.¹⁷⁴ V knize z roku 1983 Šalamoun ilustrací navazuje nejen na přiložený text, ale také na fotografické přílohy ze stejnojmenného televizního seriálu. Vychází tedy v tomto případě z textu a hraného filmu k ilustraci (obr. příloha 32).

Nejznámější dílo, které doprovázelo dětství mnoha malých, ale i dospělých diváků a je se jménem Jiří Šalamoun neodmyslitelně spjato, je *Maxipes Fík*. Našlo by se opravdu málo dětí neznalých příběhů tohoto obrovského animovaného chlupáče a holčičky Áji. Ačkoliv Fík vznikl v hlavě spisovatele Rudolfa Čechury, předlohou pro něj byl anglický ovčák jménem Elster. Elster byl pes, kterého si Šalamounovi přivezli ze Švédska (obr. příloha 33). A byl to právě Jiří Šalamoun, který dal nápadu Rudolfa Čechury vizuální podobu tak, jak známe Maxipsa Fíka dnes.¹⁷⁵ Jiří na něj vzpomíná takto: „*Byl velký, chlupatý a hrozně hodný pes. Říkali jsme mu Šoula,*“¹⁷⁶ a „*Když jsem s ním vyšel před vrátka, seběhly se všechny dětičky a hladily si ho. Byl to velký chlupatý dobrák.*“¹⁷⁷

Po vytvoření vizuální a dějové stránky příběhů o Maxipsovi Fíkovi, začala tato dvojice, ke které ještě přibyl herec Josef Dvořák¹⁷⁸, pro hlas chlupatého pejska

¹⁷² [Srov.] Jiří Šalamoun. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiří%C3%AD_Šalamoun#cite_note-1

¹⁷³ [Srov.] *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. *Databáze knih.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zajimavosti-knihy/pan-prstenu-hobit-aneb-cesta-tam-a-zase-zpatky-288>

¹⁷⁴ [Srov.] Jiří Šalamoun: Ilustrátor. *Databáze knih.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/ilustratori/jiri-salamoun-4423>

¹⁷⁵ [Srov.] CESTROVÁ, Dagmar. Maxipes Fík není zcela vymyšlený – předlohou byl pes Elster. *Český rozhlas: Sever* [online]. 19. únor 2017 [cit. 2021-6-14]. Dostupné z: <https://sever.rozhlas.cz/maxipes-fik-neni-zcela-vymysleny-predlohou-byl-pes-elster-6841480>

¹⁷⁶ CESTROVÁ, Dagmar. Maxipsu Fíkovi je čtyřicet let. Bydlel u výtvarníka Šalamouna a říkalo se mu Šoula. *Aktuálně.cz* [online]. 11. 5. 2016 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/maxipes-fik-slavi-ctyricatiny-byl-to-bobtail-jirihosalamoun/r~3b01cea416fc11e682380025900fea04/>

¹⁷⁷ [Srov.] Tamtéž.

¹⁷⁸ Josef Dvořák je český herec a ředitel Divadelní společnosti Josefa Dvořáka (Josef Dvořák. *ČSFD.cz: Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1449-josef-dvorak/biografie/>)

a hudbou Petr Skoumal¹⁷⁹, v roce 1975 natáčet kreslené animované večerníčky. První řada s díly jako například Zrození Maxipsa Fíka, Fík ve škole nebo Zmoudření Maxipsa Fíka měla úspěch (obr. příloha 34).¹⁸⁰ Druhá řada následovala v roce 1978 a přišlo i filmové zpracování pro dospělé jako silvestrovský speciál, který se také dočkal velkého ohlasu diváků.¹⁸¹ První kniha o Maxipsovi Fíkovi vyšla v roce 1981 v nakladatelství Albatros. Rudolf Čechura to komentuje: „*Tu knížku jsem Albatrosu musel téměř vnutit. Pak postupně dosáhla nákladu 180 000 výtisků!*“¹⁸² V knize nechyběly ani ilustrace Jiřího Šalamouna (obr. příloha 35).

Jiří Šalamoun se jako výtvarník podílel na šesti samostatných filmech. Ačkoliv zbytek jeho filmové tvorby zastihuje úspěch s Maxipsem Fíkem, za zmínku jistě stojí i snímky studia Bratři v triku Láááska nebo Sestřeničky.¹⁸³ Láááska je krátký kreslený film z roku 1978 od režiséra Jiřího Brdečky¹⁸⁴. Hlavními hrdiny jsou zde pavouk a chudý básník, který se zamiluje do dívky. Pavouk utká pro dívku punčocháče, ale nedostaví se žádný vděk (obr. příloha 36).¹⁸⁵ Dívka básníkovi nařídí, aby pavouka zašlápl, a on to udělá. Na tomto snímku je dobře vidět pro Jiřího charakteristická kresba, která propojuje jeho tvorbu. Sestřeničky je krátký kreslený film od režiséra Václava Mergla¹⁸⁶ o ženské kráse a ošklivosti. Satirický snímek popisuje dvě ženy, které lstí lákají muže na porážku.¹⁸⁷ Šalamoun zde svůj kresebný rukopis doplňuje o malířské prvky v pozadí děje (obr. příloha 37). Postavy stále nesou stejnou vizuální podobu jako u zbytku filmů.

¹⁷⁹ Petr Skoumal byl český skladatel, textař a klávesista. Byl autorem scénické hudby k divadelním a televizním inscenacím, večerníčkům a k desítkám filmů. (Petr Skoumal. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Skoumal)

¹⁸⁰ [Srov.] Maxipes Fík. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Maxipes_F%C3%ADk

¹⁸¹ [Srov.] ERBSOVÁ (STÁRKOVÁ), Kateřina. Maxipes Fík přichází do kristových let. *Deník.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://www.denik.cz/moje_rodina/maxipes20080214.html

¹⁸² FENCL, Ivo. ROZHOVOR: Rudolf Maxipes Fík Čechura. *Neviditelný pes: První český ryze internetový deník* [online]. 18.8.2009 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z:

https://neviditelnypes.lidovky.cz/kultura/rozhovor-rudolf-maxipes-fik-cechura.A090817_165531_p_kultura_wag

¹⁸³ [Srov.] KUBEC, David a Pavel HORÁČEK. Jiří Šalamoun – Maxipsem v animaci. *Grapheion* [online]. 02.05.2017 [cit. 2021-6-14]. Dostupné z:

<http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2017050010>

¹⁸⁴ Jiří Brdečka byl český novinář, spisovatel, scénarista, výtvarník, kreslíř, ilustrátor a filmový režisér hraných i animovaných filmů. (Jiří Brdečka: spisovatel, ilustrátor a režisér. *Muzeum a galerie Hranice* [online]. [cit. 2021-6-17]. Dostupné z: <https://muzeum-hranice.cz/osobnost/brdecka-jiri/>)

¹⁸⁵ [Srov.] BRDEČKOVÁ, Tereza, ŠULC, Jan, ed. *Jiří Brdečka*. V Řevnicích: Arbor Vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-042-8. s. 245, 345.

¹⁸⁶ Václav Mergl náleží mezi umělce se širokým tvůrčím záběrem a veřejnosti je znám především jako animátor, který získal četná světová ocenění. Krabi (1976), O panence Apolence (1979) nebo Homunkulus (1984) patří dnes již k legendárním počínům animovaného filmu. (KUBEC, David. Václav Mergl | sekvence zastaveného času. *Alšova jihočeská galerie* [online]. [cit. 2021-6-17]. Dostupné z: <https://www.ajg.cz/probihajici-vystavy/vaclav-mergl-sekvence-zastaveneho-casu.html>)

¹⁸⁷ [Srov.] Sestřeničky. *Česká televize: iVysílání* [online]. [cit. 2021-6-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/29231-sestrenicky>

Sám Jiří Šalamoun přirovnává proces tvorby animovaného kresleného filmu k tvoření nových světů: „*A pak, pak, po všem tom hýbání a shánění a plahočení tužkou, barvičkami a vším možným po papíru se jednoho dne ukáže, jestli všechno to vymyšlení, kreslení a radýrování k něčemu doopravdy bylo, jestli se nakonec při tom často komplikovaném čarování, hýbání a hýření tvary a barvami, při nebo po tom všem mluvení, zpívání a pípání a semtamběhání, ať díky režisérovi či scénáristovi, nebo nám kreslířům, či všem dohromady ještě něco také pohnulo uvnitř, opravdu odněkud někam, něco, co by tomu výsledku hodin, dnů a roků práce dávalo nakonec přeci jen jakýsi vnitřní, podstatnější, skutečný smysl, co by všechnu tu dřinu nějak ospravedlňovalo, a snad i omlouvalo. Třeba i jen tím potěšením druhých, diváků, nebo zda se to bohužel nedostaví, což se častěji, než by se řeklo stává. A zda filmový pásek zůstane jen tím slavným, byť tentokrát zafixovaným a opakovatelným hlukem... či pomalovaným, ale přece jen naplano řádícím v jednom z těch krásně, ale zbytečně namalovaných či stvořených světů, o jejichž stvoření tady ze začátku přeci tolik, tolik šlo.*“¹⁸⁸

Kromě dvou snímků zmíněných v předchozím odstavci se Jiří Šalamoun výtvarně podílel také na filmu *Kaštanka* z roku 1976, o rok později na filmu *Až přijde kocour*, kde kreslí obrazový scénář, nebo již uvedené série o Maxipsu Fíkovi.¹⁸⁹ Zasáhl i do tvorby hraných filmů, vytvářel titulky, sekvence a plakáty, například pro film *A. C. Dupin zasahuje nebo Holka na zabití* (obr. příloha 38 a 39).¹⁹⁰

„*Jiří Šalamoun je vnímán hlavně jako ilustrátor, někdy skoro jen jako tvůrce Maxipsa Fíka. Není to nepravdivé, jen se tím podstatně zužuje pohled na sice rozsáhlou tvorbu knižní, vedle níž však souběžně existuje neméně rozsáhlá tvorba grafická, filmová, s touto linií jeho tvorby jsou pak spojeny plakáty filmové a divadelní, nelze opominout ani jeho tvorbu svérázně básnickou.*“¹⁹¹ Mezi tvorbu Jiřího Šalamouna patří kromě knižní ilustrace, animovaného filmu, titulků a plakátů také ofset, litografie (obr. příloha 40) nebo básnické knihy, například *Počasi na vraždu* (2000) a *Andělíčku, můj strážníčku* (2005).¹⁹² Propojením Šalamounovy tvorby není jen specifická kresba, ale také hlavně humor. „*Humor*

¹⁸⁸ POŠ, Jan. *Výtvarníci animovaného filmu*. Praha: Odeon, 1990. Současné české umění. s. 8.

¹⁸⁹ [Srov.] ROUS, Jan, ed. Jiří Šalamoun, aneb, Představitelné pohledy na svět. Ilustrace Jiří ŠALAMOUN. Praha: Baobab, 2015. s. 33.

¹⁹⁰ [Srov.] KUBEC, David a Pavel HORÁČEK. Jiří Šalamoun – Maxipselem v animaci. *Grapheion* [online]. 02.05.2017 [cit. 2021-6-14]. Dostupné z:

<http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2017050010>

¹⁹¹ ROUS, Jan. Jiří Šalamoun. *Grapheion*. 2008, (21) [cit. 2021-6-13]. ISSN 1211-6904. Dostupné z:

http://www.grapheion.cz/userfiles/file/duben/SalamounNaWeb_CZ.pdf

¹⁹² [Srov.] Tamtéž.

*Šalamounovu tvorbu zásadním způsobem definuje, nedělá však z autora humoristu ani karikaturistu. Zakládá jeho životní postoj a je pro něj způsobem, jak stanovit vzdálenost od toho, co by nás mohlo pohlitit.*¹⁹³

V neposlední řadě nelze opomenout jeho pedagogickou činnost. Během let 1990 až 1997 třikrát učil kreslení a ilustraci na letní škole International Summer Academy of Fine Arts v Salzburgu, kterou založil v roce 1953 Oskar Kokoschka¹⁹⁴, v roce 1995 přednášel na univerzitě v Mainz a v roce 1992 na Oxfordu. V tomto roce byl také jmenován profesorem. Od roku 1990 až do roku 2003 vedl ateliér ilustrace a grafiky na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze.¹⁹⁵ Zde ovlivnil celou generaci umělců, hlavně na poli ilustrace.

Sám Jiří Šalamoun se nepřiklání ani k ilustraci a ani k animovanému filmu: *„Můj přístup k filmu je i nadále stejný jako ke knize. Neumím a nechci doprovázet obrázky děj, jsem spíše komentátor než ilustrátor*“¹⁹⁶

1.4 Jan Švankmajer a jeho volná filmová tvorba

„Než začneš točit film, napiš báseň, namaluj obraz, slep koláž, napiš román, eseje apod.“¹⁹⁷

Jan Švankmajer

Tato kapitola bude z velké části tvořena kompilací textů a popisem jen stěžejních děl, která odpovídají tématu a rozsahu diplomové práce, neboť je tvorba Jana Švankmajera velmi rozsáhlá, objemná a stále se rozvíjející, většinu svých děl interpretoval v některé ze svých knih nebo rozhovorů a nejlépe dokáže myšlenku artefaktu předat právě sám autor díla.

Jan Švankmajer vybočuje ze čtveřice autorů vybrané pro tuto diplomovou práci nejvíce a zdánlivě mezi ostatní autory nepatří. Ostatní autoři alespoň

¹⁹³ ROUS, Jan, ed. Jiří Šalamoun, aneb, Představitelné pohledy na svět. Ilustrace Jiří ŠALAMOUN. Praha: Baobab, 2015. s. 12.

¹⁹⁴ Oskar Kokoschka je rakouský malíř, grafik, ale i básník, jehož expresionisticky a emotivně laděná díla zná celý svět. (Moravská Ostrava II, / OSKAR KOKOSCHKA. *GVUO: Galerie výtvarného umění v Ostravě* [online]. [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: https://www.gvuo.cz/moravska-ostrava-ii_ed198)

¹⁹⁵ [Srov.] ROUS, Jan, ed. Jiří Šalamoun, aneb, Představitelné pohledy na svět. Ilustrace Jiří ŠALAMOUN. Praha: Baobab, 2015. s. 301.

¹⁹⁶ ZVONÍČEK, Petr. Jiří Šalamoun. *Grapheion*. 2008, (21) [cit. 2021-6-13]. ISSN 1211-6904. Dostupné z: http://www.grapheion.cz/userfiles/file/duben/SalamounNaWeb_CZ.pdf

¹⁹⁷ ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 462

částečně zasahují do světa dětského diváka, zatímco Jan Švankmajer se zaměřuje na dospělé publikum. Jiří Trnka, Adolf Born a Jiří Šalamoun tvoří zároveň s animovaným filmem dětské knižní ilustrace, Švankmajer ilustruje literaturu převážně určenou pro dospělé. Jaký je tedy jeho přínos pro tuto diplomovou práci?

Jan Švankmajer se narodil v Praze ve Vršovicích v roce 1934. Jeho maminka byla švadlena a tatínek aranžér, manželé měli tři děti, dvě dívky a Jana. Jan byl velmi vnímavé dítě a na spoustu vjemů, které si z dětství odnesl, odkazuje ve své umělecké tvorbě v dospělosti.¹⁹⁸

V šesti letech onemocněl malý Jan spálou. Boj s nemocí ho natolik oslabil, že skončil na vozičku. Byl proto poslán na několik měsíců na ozdravný pobyt, kde ho vykrmovali, aby přibral, což u malého chlapce způsobilo trauma. „Z této traumatické zkušenosti vyplyne jeho obsesivní vztah k jídlu, který můžeme později vysledovat v mnoha filmech i v jeho výtvarném díle.“¹⁹⁹

Přelomovým okamžikem byly pro Švankmajera Vánoce v roce 1942. Osmiletý chlapec dostal do svého tatínka loutkové divadlo.²⁰⁰ „Když mi bylo osm let, dostal jsem od svého otce k Vánocům loutkové divadlo: tak jako existují určující setkání s osobnostmi, která znamenají fatální změnu v našem životě, tak analogická setkání nastávají i s předměty nebo prostředím, což do konce života nebo aspoň na dlouhou dobu ovlivní naše myšlení, naši tvorbu, náš život. A právě takovým určujícím setkáním byl dar loutkového divadla.“²⁰¹

Rád chodil kreslit zvířata do zoo v pražské Grébovce.²⁰² V dospívání čte knihy od Lewise Carrolla²⁰³ a Edgara Allana Poea²⁰⁴, na jejichž odkazy lze často narazit v jeho dospělé tvorbě.²⁰⁵

Na střední školu nastoupil v roce 1950 a byla to Vyšší uměleckoprůmyslová škola v Křižovnické ulici. Vybral si oddělení scénografie, kde ho učil například

¹⁹⁸ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 63.

¹⁹⁹ [Srov.] Tamtéž. s. 63.

²⁰⁰ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 125.

²⁰¹ ŠVANKMAJEROVÁ, Eva a Jan ŠVANKMAJER, DRYJE, František a Bruno SOLAŘÍK, ed. *Jídlo*. Praha: Arbor vitae, 2004. s. 186.

²⁰² KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 125.

²⁰³ Lewis Carroll, vlastním jménem Charles Lutwidge Dodgson byl anglický spisovatel, matematik, logik, učenec a fotograf. (Lewis Carroll. *Databáze knih.cz* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/charles-lutwidge-dodgson-208>)

²⁰⁴ Edgar Allan Poe (19. ledna 1809, Boston – 7. října 1849, Baltimore).

Americký romantický básník, prozaik, literární teoretik a esejista. (Edgar Allan Poe. *Databáze knih.cz* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z:

<https://www.databazeknih.cz/zivotopis/edgar-allan-poe-163>)

²⁰⁵ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 64.

Richard Lander²⁰⁶ nebo Karel Tondl²⁰⁷. Zde se spřátelil s fotografem Janem Svobodou²⁰⁸, se kterým si vyměňoval knihy o českém meziválečném avantgardním a surrealistickém umění, což vedlo k velkému zajmu Jana Švankmajera o tento druh umění. Začne hledat v antikvariátech, protože zde nejsou tyto knihy vítané a nalézá texty například Vítězslava Nezvala²⁰⁹ nebo členů Devětsilu²¹⁰, které ho vedou přes další české výtvarníky jako je například Toyen²¹¹, až k surrealistickému obrazu Tři sfingy z Bikini Salvadora Dalí²¹². Tento obraz ho výrazně ovlivní.²¹³

Maturitu na scénickém oddělení složil v roce 1954 a pokračuje dál na Divadelní akademii múzických umění v Praze.²¹⁴ Hlásí se do dva roky starého ateliéru loutkového divadla a vybírá si dvouoborové studium výtvarná tvorba s režii. Zde se projevuje jeho smysl pro provokaci. Snaží se obcházet socialistická realistická témata a hledá si netypické autory, patřící k ruské divadelní a filmové avantgardě a s prací pedagogů a umělců Bauhausu.^{215 216}

Závěrečnou prací Jiřího Šalamouna na DAMU byla satirická inscenace hry Král jelenem, která byla určená pro kombinovanou hru živých herců a loutek. Jan

²⁰⁶ Richard Lander byl malíř, karikaturista, grafik, loutkový scénograf a pedagog. (Richard Lander. *Art+: vše o trhu s uměním* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.artplus.cz/cs/autor/1508-lander-richard>)

²⁰⁷ Karel Tondl byl pedagog, ilustrátor, grafik, malíř a zakladatel SVU Aleš, člen Societé Nationale des Beaux-Art v Paříži, Print Society v Londýně či SČUG Hollar (Karel Tondl. *Art+: vše o trhu s uměním* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.artplus.cz/cs/autor/1836-tondl-karel>)

²⁰⁸ Jan Svoboda, který se pokusil redefinovat jazyk fotografie ve vztahu k malířství a sochařství, představuje podstatnou osobnost českého výtvarného umění. (Jan Svoboda. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Svoboda_\(fotograf\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Svoboda_(fotograf)))

²⁰⁹ Básník, prozaik, dramatik, esejista, překladatel, umělecky všestranná osobnost, která rozhodným podílem utvářela podobu české poezie v první polovině 20. století. (Vítězslav Nezval. *Moravské zemské muzeum* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <http://www.mzm.cz/vitezslav-nezval/>)

²¹⁰ Devětsil byl český levicový umělecký svaz, který působil v letech 1920 až 1930. (Svaz moderní kultury Devětsil. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Svaz_modern%C3%AD_kultury_Devětsil](https://cs.wikipedia.org/wiki/Svaz_modern%C3%AD_kultury_Dev%C4%9Betsil))

²¹¹ Toyen patří k neoriginálnějším a nejnámějším českým umělkyním 20. století, a zároveň se ještě za svého života proslavila i ve Francii, kde od roku 1947 trvale žila. (Toyen: Snící rebelka. *Narodní galerie v Praze* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.ngprague.cz/udalost/3049/toyen-snici-rebelka>)

²¹² Salvador Dalí byl jedním z nejnámějších malířů 20. století s řadou nápaditých až šokujících surrealistických děl. (Salvador Dalí. *Central gallery* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://centralgallery.cz>)

²¹³ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 64.

²¹⁴ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 125.

²¹⁵ Jedna ze světově nejvýznamějších avantgardních škol umění, designu a architektury, německá Bauhaus, dala ve svém spojení světa několik velkých jmen jako Ludwig Mies van der Rohe, Paul Klee, Walter Gropius a mnozí další. (DVOŘÁK, Pavel. *Legendární německá škola Bauhaus slaví 90 let*. *Designmag* [online]. 09.06.2009 [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.designmag.cz/udalosti/7512-legendarni-nemecka-skola-bauhaus-slavi-90-let.html>)

²¹⁶ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 65.

se zde inspiroval commedií dell'arte²¹⁷, barokním loutkovým divadlem ale i modernistickými snahami ruské avantgardy.²¹⁸

Jedno z promítání Krále jelenem navštíví Eva Dvořáková, která je studentkou prvního ročníku na DAMU. Eva je z představení tak nadšená, že poprosí svého bratra, aby ji režiséra představil. Ačkoliv se ještě následující dva roky oficiálně neznají, Eva se do Jana okamžitě zamiluje.²¹⁹ Postupně se stane jeho ženou, celoživotně ovlivňuje jeho dílo a zůstane po jeho boku až do své smrti (obr. příloha 41).

Eva a Jan se stávají svoji v roce 1960, ve stejném roce Švankmajer zakládá Divadlo masek. To je soubor herců, převážně bývalých spolužáků z DAMU, kteří působí v divadle Semafor²²⁰. Hry tohoto divadla nejsou veřejností příliš přijímány.²²¹

V roce 1964 má Jan Švankmajer možnost vyzkoušet nový výrazový prostředek, kterým je film. Jeho scénář je vybrán a Jan si prosadí, že bude režisér, přestože nemá vystudovanou Filmovou akademii múzických umění v Praze, jak by si vedení Krátkého filmu²²² přálo. Vzniká Švankmajerův první film, který se jmenuje Poslední trik pana Schwarzwalldea a pana Edgara (obr. příloha 42).²²³ Tento snímek má stopáž jedenáct minut, odehrává se na jevišti a je zpracován metodou černého divadla²²⁴. Ačkoliv se jedná o Janův první filmový snímek, jsou zde již lehce zpozorovatelné charakteristické rysy jeho budoucí filmové tvorby, jako je například velmi kontrastní střih v obraze i zvukovém doprovodu, například z klidné hudby ve vteřině přejde do zvuků připomínající rychlé psaní na psacím stroji. Film nezačíná pozvolna, ale hned úvodní titulky přináší dynamické napětí, které diváka zaktivizuje a udržuje v napětí, které trvá až do konce snímku. Hlavní

²¹⁷ Commedia dell'arte znamená „komedie profesionálních herců“. Jde o druh improvizovaného divadla renesanční Itálie. (Commedia dell'arte. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Commedia_dell%27arte)

²¹⁸ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 66.

²¹⁹ [Srov.] ŠVANKMAJEROVÁ, Eva a Jan ŠVANKMAJER. *Evašvankmajerjan: anima animus animace : mezi filmem a volnou tvorbou*. Praha: Nadace Arbor vitae, 1997. s. 169.

²²⁰ Semafor je divadlo v Praze, založené 31. října 1959, a spjaté především se jmény Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra. (Semafor (divadlo). *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Semafor_\(divadlo\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Semafor_(divadlo)))

²²¹ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 68.

²²² Krátký film Praha je česká filmová produkční společnost založená v roce 1957 (O nás. *Krátký film* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z:

<http://www.kratkyfilm.eu/onas.html><http://www.kratkyfilm.eu/onas.html>)

²²³ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 75.

²²⁴ Černé divadlo je druh představení, které využívá optického klamu. Trik vychází z toho, že lidské oko nevidí černou na černé, takže například černě oblečený herec není na černém pozadí vidět, ale předmět, který drží v ruce vidět je a diváci mají pocit, že předmět levituje.

postavy filmu jsou pan Schwarzewallda a pan Edgar. Představují je živí herci s velkými hlavami z papírmaše. Tito dva muži předvádějí po jednom ve třech kolech kouzelnický trik, který je zdánlivě nemožný. Po každém triku si navzájem potřesou rukou, to se opakuje a zrychluje. Po třetím kole pana Edgara si dvojice třese rukama tak, že pan Schwarzewallda utrhne panu Edgarovi ruku, což se zvrhne ve rvačku.²²⁵ Francouzský básník a esejista Bertrand Schmitt o tomto filmu napsal: „*Stejně jako první Švankmajerovy divadelní režie i tento krátký snímek používá vyprávěcí postupy, které jako by vycházely přímo z filmů sovětské avantgardy nebo z teoretických úvah Sergeje Ejzenštejna*²²⁶. Už od úvodních titulků nastupuje velmi propracovaný, úsečný a kontrastní střih, který diváka přímo a náhle staví do dvou vizuálních světů, ale zároveň dvou zvukových prostředí.“²²⁷

Jeden z dalších filmů, které Jan Švankmajer natočí, je Otrantský zámek. Vzniká v roce 1977 a jedná se o kombinaci hraného filmu s animací.²²⁸ Film navazuje na stejnojmenný gotický román, který napsal Horace Walpole²²⁹ v osmnáctém století. Walpole román vydal pod pseudonymem jako údajný překlad z italtiny, ale ve skutečnosti ho sám napsal.²³⁰ Děj se odehrává u zříceniny hradu, který by měl být právě Otrantským zámekem. Známý moderátor dělá rozhovor s obvodním lékařem z Náchodska a zároveň amatérským historikem, který tvrdí, že Otrantský zámek našel. Provádí moderátora po zřícenině a ukazuje, jak do ní příběh zapadá, vysvětluje, jak je možné, že se příběh dostal z Čech do Itálie. Závěrečné titulky obsahují text: „*Film je věnován všem badatelům, kteří si svou existenci založili na mystifikaci.*“²³¹, který proti vůli Jana Švankmajera nechal přidat distributor, protože byl podle něj snímek příliš věrohodný.²³²

²²⁵ [Srov.] Poslední trik pana Schwarzewallda a pana Edgara. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10749745829-posledni-trik-pana-schwarzewallda-a-pana-edgara>

²²⁶ Sergej Ejzenštejn byl ruský divadelní režisér židovského původu, jeden z největších umělců první poloviny 20. století. (HOUDEK, Jiří. Nastavil Rusku zrcadlo. A se Stalinem pak hrál o čas. Příběhy slavných: Sergej Michajlovič Ejzenštejn. *Dvojka* [online]. 9. únor 2018 [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/nastavil-rusku-zrcadlo-a-se-stalinem-pak-hral-o-cas-pribehy-slavnych-sergej-7453040>)

²²⁷ ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 76.

²²⁸ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 131.

²²⁹ Horace Walpole byl anglický politik, architekt a preromantický spisovatel. Je považován za zakladatele žánru gotického románu. (https://cs.wikipedia.org/wiki/Horace_Walpole)

²³⁰ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 138.

²³¹ Otrantský zámek. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/18958-otrantsky-zamek/>

²³² [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 139.

Během toho celého se odehrává děj románu v animovaných průstřizích.²³³ Tyto sekvence jsou animací původních ilustrací z knihy Horace Walpolea. Ilustrace ke knize vytvořil v roce 1794 Johann Wilhelm Mein (obr. příloha 43).²³⁴ Stejně jako Adolf Born ilustruje svými animacemi filmovou sérii o básnících i zde fungují animované pasáže jako dokreslení hraného děje.

Jan Švankmajer u Otrantského zámku používá ploškovou animaci, což je druh animace, při které autor pracuje s dvojrozměrnými rekvizitami, které klade přes sebe tak, aby se s nimi dalo pohybovat. Pozadí, postavy i rekvizity jsou položené přes sebe na ploše a kamera je snímá seshora. Po okénku animátor pohybuje s papírky a výsledné fotografie vytvářejí sekvenci. V tomto případě je pozadí prostředí Otrantského zámku a rozpohybované jsou postavy z příběhu (obr. příloha 44).²³⁵

Švankmajer zde maže hranici mezi ilustrací a animací a doslova rozpohybováním ilustrace vytváří animovaný film.

V roce 1980 se vrací k jednomu ze svých oblíbených autorů z dospívání, kterým je Edgar Allan Poe. Sám Švankmajer říká: „*E. A. Poe se dostal do galerie mých svatých někdy v době mé puberty. Mýtus, který jsem si tenkrát kolem něho vytvořil, působí dodnes, jen snad byl přehlušen mýty pozdějšími, aktuálnějšími. To se ukázalo v okamžiku, kdy jsem byl postaven před podmínku natočit film podle klasické předlohy. Bez zaváhání jsem sáhl po Poeových povídkách.*“²³⁶ Jan zfilmuje jeho dvě povídky, Zánik domu Usherů a Kyvadlo, jáma a naděje.

Zánik domu Usherů (obr. příloha 45) je hororový příběh o prokletém šlechtickém domě, který je vyprávěn prostřednictvím popisu vnitřních pocitů přítele pána domu. Pán domu přisel o své dvojče, sestru a jeho duše chřadne, rod s ním vymírá. S duší jako by umíral i dům, který se postupně propadne do bažin.²³⁷

Během celého filmu se v žádném ze záběrů neobjeví člověk. Komentář vypravěče je doplněn pohledy pouze na samotný dům a jeho součásti jako jsou například židle nebo bažina v okolí domu. Záměr tohoto pojetí nejlépe vysvětluje sám autor: „*Povídky E. A. Poea jsou jen zdánlivě vhodné pro filmová zpracování. To ostatně dokazuje bezpočet nepodařených adaptací. Síla jeho povídek netkví*

²³³ [Srov.] Otrantský zámek. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/18958-otrantsky-zamek/>

²³⁴ [Srov.] Excerpt: 'The Castle of Otranto' by Horace Walpole. *Berfrois* [online]. October 31, 2014 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.berfrois.com/2014/10/the-castle-of-otranto-horace-walpole/>

²³⁵ [Srov.] Otrantský zámek. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/18958-otrantsky-zamek/>

²³⁶ ŠVANKMAJER, Jan. *Síla imaginace: režisér o své filmové tvorbě*. Vyd. 1. Praha: Dauphin, 2001. s. 158.

²³⁷ [Srov.] Zánik domu Usherů. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1001286352-zanik-domu-usheru/29738365869/>

v příběhu, v ději, ale v tom, jak dokáže evokovat pocity hrůzy pocházející z nitra postav. Jak dokáže popisovat i ty nejjemnější reakce lidské duše na onu esenciální hrůzu, která pramení v našem nevědomí a pro níž situace, do kterých se dostáváme, tvoří je jakousi rozbušku. Převedením těchto popisů do dramatické formy dialogů, mimiky herců, jejich gest apod. je vždy neadekvátní, povrchní, neboť tyto popisy jsou do konvenční dramatické řeči nepřeveditelné. Poeovy popisy jsou totiž velmi ošidné, neboť jsou jen zdánlivě realistické, jen zdánlivě představitelné. Jako příklad bych uvedl popis Usherovy tváře, jdoucí do nejnepatrnějších podrobností, a přece, když si ho chceme vybavit jako člověka z masa a kostí, tak se nám to nepodaří. Žádná představa nebyla dostatečně přesvědčivá, a to mluvím jen o fyzickém vzhladu, nikoliv o záchvěvech jeho duše, které by měla tato tvář v průběhu děje odrážet. Také proto jsem nakonec na jeho reálné zpodobení ve filmu rezignoval.²³⁸ V tomto snímku není obrazová příloha hlavním vypravěčem příběhu, ale pouze ilustruje a dokresluje příběh samotný. Do jisté míry plní funkci ilustrace slovního komentáře. Nenese si ani prvky klasického filmu jako je například předpřipravený scénář, ale vzniká jako výtvarná improvizace před kamerou.²³⁹

Jeden z filmů, které Švankmajerovi vynesly pravděpodobně největší slávu ve světě, je krátký animovaný film Možnosti dialogu z roku 1982. Byl promítnut na Mezinárodním festivalu animovaného filmu v Annecy ve Francii, kde je diváky náležitě oceněn. O devatenáct let později ho americký filmový tvůrce Terry Gilliam²⁴⁰ v článku pro The Guardian zařadí mezi deset nejlepších animovaných filmů všech dob.²⁴¹

Švankmajer používá tvorbu jako formu autoterapie, jak sám uvádí v Desateru, což je deset bodů, které mu vyplynuly z jeho tvorby. „Pěstuj si tvorbu jako prostředek autoterapie. Tento antiestetický postoj totiž přibližuje tvorbu k branám svobody. Jestliže má tvorba vůbec nějaký smysl, tak jedině ten, že nás osvobozuje. Žádný film (obraz, báseň) nemůže osvobodit diváka, jestliže tuto úlevu nepřináší také samotnému autorovi.“²⁴² Tento prvek je dobře viditelný u snímku Do pivnice (původně Do sklepa), skrze který se autor vyrovnává s dětským traumatem, kterým pro něj bylo, když musel jako malý chlapec chodit do temného

²³⁸ ŠVANKMAJER, Jan. Síla imaginace: režisér o své filmové tvorbě. Vyd. 1. Praha: Dauphin, 2001. s. 159-160.

²³⁹ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. Zlatý věk české loutkové animace. Praha: Animation People, 2010. s. 126.

²⁴⁰ Terrence Vance Gilliam je americký filmový režisér a výtvarník, známý pod jménem Terry Gilliam. Proslavil se jako člen skupiny Monty Python. (Terry Gilliam. Česká televize [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Terry_Gilliam)

²⁴¹ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 176.

²⁴² Tamtéž. s. 463.

sklepa vršovického činžáku. Hlavní roli zde hraje malá holčička, s jejíž postavou se diváci potkají později i v Alence ve filmu Něco málo z Alenky (obr. příloha 46).²⁴³

*„Základem filmu je vnitřní model. Bez jeho završení nelze začít točit film. Pak přijde práce na scénáři, která se ukáže jako zbytečná nebo potřebná jen pro podmíněné (myslím pro vlastní natáčení, nikoliv schvalovací mašinérii). Ve studiu tedy vlastně tvořím film znovu. A poslední slovo má až práce ve střižně, protože nikdy nerealizují jen jedinou podobu filmu. Například Alenku jsem točil dvěma trikovými kamerami najednou z různých postavení. Jedná se vždy o několik variant. Výsledný film jako artefakt vzniká až ve střižně. A může se ve své konečné podobě lišit od vnitřního modelu, který stál na začátku tvůrčího procesu. Ale bez ukončení vnitřního modelu bych se do natáčení nikdy nepouštěl – prostě bych ještě nebyl dostatečně připraven.“*²⁴⁴ Film Něco z Alenky z roku 1987 je volnou interpretací na příběh Alenka v říši divů od Lewise Carrolla. Švankmajer tuto pohádku pojímá netradičně jako dívčín sen. Snové atmosféře odpovídá celková atmosféra filmu.²⁴⁵ Snímek vznikl ve švýcarské produkci v úzké spolupráci se svou ženou Evou. Jan se zde neдрží pevně předlohy, ale přidává své vlastní zážitky, sny a pocity.²⁴⁶ *„Alenka byl infantilní sen plný realizovaných tajných přání (ale i úzkostí), jak mi ulpěl v paměti při mém prvním, dětském, setkání s ní.“*²⁴⁷

Vše, co Alenku ve filmu obklopuje, by podle Jana Švankmajera mělo pocházet z jejího dětského světa a jedinou živou postavou by měla být ona. Protože se jedná o sen, měla by to být Alenky realita, jen jinak poskládaná.²⁴⁸

Alenka propojuje dílo Jana Švankmajera do 21. století. Vrací se k ní v roce 2006 při ilustraci japonského vydání Carrollovy Alenky v říši divů a za zrcadlem (obr. příloha 47).²⁴⁹ Kombinuje zde kresbu s koláží a v surrealistických obrazech vytváří nový pohled na pro něj velmi dobře známý příběh. V jisté míře navazuje na svůj původní film, který je také svým způsobem koláží již existujícího poskládanou do nových realit.

²⁴³ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 176.

²⁴⁴ KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 127.

²⁴⁵ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 184-185.

²⁴⁶ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 135.

²⁴⁷ ŠVANKMAJER, Jan. *Jan Švankmajer*. Překlad Robert RUSSELL, překlad Nathan FIELDS. 1. vydání. V Brně: CPress, 2018. s. 25.

²⁴⁸ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan. *Síla imaginace: režisér o své filmové tvorbě*. Vyd. 1. Praha: Dauphin, 2001. s. 159-163-164.

²⁴⁹ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 402.

Za zmínku jistě stojí i Švankmajerovy ilustrace k japonským kwaidan z roku 2011, což jsou hrůzostrašné příběhy sahající hluboko do historie japonské literatury. Jan zde vytváří ilustrační koláže tím, že vystřihne strašidla z ilustrací českých klasických příběhu a nahradí je tradičními japonskými příšerami (obr. příloha 48).²⁵⁰

Výrazný a možná klíčový vliv na tvorbu Jana Švankmajera měla jeho žena Eva Šalamounová. Eva byla malířka, grafička, autorka koláží a keramiky, básnířka, prozaička, esejistka a v neposlední řadě také filmařka (obr. příloha 49). Se svým manželem byla členkou Skupiny českých a slovenských surrealistů.²⁵¹ S Janem sdílí stejný pohled na uměleckou tvorbu a jsou si při ní vzájemnou oporou. *„Ke zhmotnění svých myšlenek a citlivosti používá jak malbu, kresbu, keramiku či psaní, od rébusu k povídce, ať už s textem či bez. Je potřeba přistoupit na to, stát se maličkou, vrátit se k pohádkám, tak jako se Eva vrací k Otesánkovi, k lidovým obrázkům, aby s nimi podnikala stále nové výboje.“*²⁵²

Tvorba Jana Švankmajera se nedá zařadit do jednoho výtvarného proudu, pokud by to přece jen měl nějaký směr být, byl by to surrealismus. Počínaje inspirací v Salvadorovi Dalí, přes koláže, které Jan tvoří (obr. příloha 50), divadlo, až po členství v Surrealistické skupině v Československu. Právě v tomto spolku, kde je i jeho žena Eva, nachází Jan spoustu přátel, kteří částečně ovlivňují jeho tvorbu. Mezi nimi je i Vratislav Effenberger, básník, scénárista, hlavní teoretik a vůdčí osobnost této surrealistické skupiny. S ním se Švankmajerovi seznámili na jednom promítání filmů, které Jan s Evou pořádali u sebe v ateliéru.²⁵³ V roce 2004 proběhla bilanční výstava Švankmajerových Paměť animace – Animace paměti v Plzni a výstava Jídlo v Jízdárně Pražského hradu.²⁵⁴

Mezi světoznámé režiséry, kteří přiznali inspiraci tvorbou Jana Švankmajera, patří jména jako Tim Burton²⁵⁵, již zmíněný Terry Gilliam nebo

²⁵⁰ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 421.

²⁵¹ [Srov.] DRYJE, František a Martin SOUČEK, ed. *Eva Švankmajerová*. Praha: Arbor vitae, 2006. s. 109.

²⁵² ŠVANKMAJEROVÁ, Eva. *Eva Švankmajerová, Jan Švankmajer: jídlo: [Jízdárna Pražského hradu 4.6.-19.9.2004: katalog výstavy]*. [Praha]: Arbor vitae, 2004. s. 183.

²⁵³ [Srov.] ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 93.

²⁵⁴ [Srov.] Jan Švankmajer. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Švankmajer

²⁵⁵ Timothy Walter Burton je americký filmový režisér, scenárista, básník, spisovatel a filmový výtvarník. (Tim Burton. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Tim_Burton)

Peter Jackson.^{256 257} Prozatím Jan natočil sedm celovečerních filmů, více než dvě desítky krátkých filmů, ilustroval pět knih a vytvořil nespočet děl volné tvorby. Získal velké množství ocenění, mezi něž patří například Cena za celoživotní dílo v Británii nebo Křišťálový globus za mimořádný přínos světové kinematografii.²⁵⁸

Jan Švankmajer je umělec, který stírá hranice mezi filmem, divadlem a jinými uměleckými technikami, autor, který vede vášnivý dialog mezi jednotlivými uměleckými disciplínami. Jeho přínos pro výtvarné pedagogiky může tkvět hlavně v animaci materiálu, předmětů běžné denní potřeby a experimentaci s hmotou.

²⁵⁶ Peter Jackson je scenárista, režisér, producent z Nového Zélandu. (Peter Jackson. *ČSFD.cz: Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/11-peter-jackson/biografie/?biography=23204>)

²⁵⁷ [Srov.] KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVIČOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. s. 127.

²⁵⁸ [Srov.] Jan Švankmajer. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Švankmajer

II. Praktická část

2. Ilustrační snímky k autorskému tvůrčímu projektu v rámci praktické části s názvem Pohyb vlasatice

Cílem praktické části této diplomové práce je vytvoření cyklu fotografií, které mohou sloužit jako předloha pro vytvoření animovaného filmu. Inspiračním zdrojem se stala volná filmová tvorba Jana Švankmajera a výstava jihokorejské umělkyně Sun Young Kang²⁵⁹ v Galerii D9. Zuzana Duchková²⁶⁰ popisuje tuto výstavu: *„Výstava korejské umělkyně Sun Young Kang momentálně žijící ve Spojených státech amerických je koncipována jako osobní zpověď týkající se její vlastní existence mezi dvěma světy, mezi dvěma národy, mezi dvěma kulturami, které nelze i přes dnešní technologické možnosti spojit. Mohou se pouze propojit skrze jedince, který však zůstává na obou stranách určitým outsiderem a tento vztah je plný napětí. Konceptuálním pojetím celé expozice tak Sun Young Kang nabízí divákovi možnost nahlédnout do jejího světa, ale i prožít vlastní příběh. Na výstavě bude kromě instalace představena autorská kniha a průřez dílem výtvarnice.“*²⁶¹

Tajemná a mystická atmosféra charakterizující filmy Jana Švankmajera a jeho pojetí animace jako oživení neživého spolu s lyrickým napětím instalací Sun Young Kang v podobě lidských vlasů vytváří společně atmosféru nevyřčeného tajemství. Z těchto zmíněných principů se autorka pokusila vycházet a vytvořit sérii fotografií přibližujících se mystickým světům Švankmajera s vnitřním napětím jihokorejské umělkyně.

Proces příprav na samotnou práci byl zahájen sledováním filmových snímků Jana Švankmajera, aby se autorka pokusila pochopit a přiblížit si prostor, ve kterém Švankmajer tvoří. Jeho dílo udržuje diváka v dynamickém napětí, skrývá nevyřčené tajemství. Sám Švankmajer uvádí, že každá interpretace filmu je správná, takže záleží na konkrétním divákovi, jak si vyloží, co ve snímku vidí.

Z tvorby Jana Švankmajera jsou to hlavně snímky Možnosti dialogu, Zánik rodu Uscherů, Jídlo, Zamilované maso a Flora. V těchto filmech pracuje režisér

²⁵⁹ Sun Young Kang je umělkyně pracující převážně s knižní a koncepční tvorbou, původně pocházející ze Severní Korei, dnes žijící v západním New Yorku. (Biography. *Sun Young Kang* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.sunyoungkang.com/biography>)

²⁶⁰ Zuzana Duchková je historička a pedagožka působící jako odborná asistentka na katedře Výtvarné výchovy Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. (Zuzana Duchková. *Katedra Výtvarné výchovy PF JU* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z:

<https://www.pf.jcu.cz/structure/departments/kvv/clen/zuzana-duchkova/>)

²⁶¹ DUCHKOVÁ, Zuzana. Sun Young Kang: Impossibly Connected. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích* [online]. [cit. 2021-6-16]. Dostupné z: <https://www.jcu.cz/o-univerzite/udalosti/sun-young-kang-impossibly-connected>

v hmotě, testuje limity a možnosti materiálu. Kombinuje organické a přetváří je do nových, nečekaných forem.

Organickým materiálem pro sérii fotografií se stal autorčin vlas. Vlasy tvoří charakteristickou a niterní součást osobnosti autorky. Tento podnět vzešel v průběhu ateliérové tvorby během realizace grafického plakátu.

Tento projekt zároveň také navazuje a rozšiřuje autorčinu bakalářskou práci, která se zabývala vytvořením plakátů k 60. výročí animovaného filmu Hermíny Týrlové – Uzel na kapesníku. Zatímco praktická část bakalářské práce je úzce napojena na tvorbu Týrlové, praktická část diplomové práce se již osvobozuje a tvoří samostatný tvůrčí autorský projekt.

Inspiračním zdrojem pro možnosti práce s lidskými vlasy jsou také Sheela Gowda²⁶² umělkyně z Jižní Indie a její instalace Behold z roku 2009 v Tate, která pomocí čtyř kilometrů zapletených lidských vlasů zavěšuje do prostoru galerie dvacet automobilových nárazníků,²⁶³ a původně islandská umělkyně Hrafnildur Arnardóttir,²⁶⁴ jež vytváří obrovské barevné instalace z lidských a syntetických barevných vlasů.²⁶⁵

2.1 Realizace ateliérové části Pohybu vlasatice

Místem tvorby se stal ateliér sítotisku na katedře Výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Mezi vybavení ateliéru patří prosvětlovací stůl, který byl použit kvůli své schopnosti vytvořit mezi vlasy a podkladovou plochou maximální možný kontrast, podtrhující dramatický efekt fotografií. Použitou technikou je fotoaparát Canon 5D Mark I s objektivem Canon EF 50 mm f/1.8 STM. Stejně jako mnohé z filmů Jana Švankmajera se ani tento projekt plně nedržel předem stanoveného scénáře. První snímky proběhly dle původních představ autorky (obr. příloha 51). Přestože

²⁶² Sheela Gowda je indická umělkyně známá především pro vytváření rozsáhlých abstraktních sochařských instalací. (MANES, Cara. Seeing Sheela Gowda's of all people in Bangalore. *MoMa post* [online]. October 24, 2018 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://post.moma.org/seeing-sheela-gowda-s-of-all-people-in-bangalore/>)

²⁶³ Behold: Sheela Gowda. *Tate* [online]. October 24, 2018 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/gowda-behold-t14118>

²⁶⁴ Shoplifter (vlastním jménem Hrafnildur Arnardóttir) je současná umělkyně z New Yorku, která pracuje se syntetickými a přírodními vlasy na velkých instalacích. (Shoplifter. *Wikipedia* [online]. [cit. 2021-6-21]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Shoplifter_\(artist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Shoplifter_(artist)))

²⁶⁵ [Srov.]

STEWART, Jessica. Icelandic Artist Creates Colorful Immersive Art Installations Using Hair. *My modern met* [online]. November 18, 2018 [cit. 2021-6-21]. Dostupné z: <https://mymodernmet.com/hrafnildur-arnardottir-shoplifter-installation-art/>

odpovídaly představě, něco jim scházelo. Opravdu by se daly označit za pohyb vlasatice, ale možná právě tato jasná popisnost byla nežádoucím prvkem.

Problematickým se také ukázalo být to, že pokud autorka má umístěné vlasy na prosvětlovacím stole, není schopná být zároveň i fotografem (obr. příloha 52). Ačkoliv kolegyně odváděly s fotoaparátem velmi dobrou práci, nemožnost nahlédnout na zobrazovaný objekt a vybrat záběr byla frustrující. Tento problém a paralelně i problém s přílišnou popisností vyřešila stejně jako u Švankmajerových filmů, experimentace přímo na scéně. Ustřížení pramene vlasů odlehčilo celkovému záběru a dalo vyniknout detailům jednotlivých vlasů (obr. příloha 53).

Ačkoliv tato verze je bližší výtvarnému jazyku Sun Young Kang, stále to není dostačující. Způsobeno prostředím a vybavením ateliéru, přešla autorka do experimentace s různými druhy dostupných materiálů, mezi kterými jsou všechny možné druhy a gramáže papírů, přírodniny jako například větvičky, kamínky, listy, kůry nebo struktury jako je pletivo, buničina, vata, prach, písek a kapky vody.

Při zhlédnutí výsledků experimentálních postupů v počítači se nejvíce požadovanému výsledku blížila kombinace s větvičkou, vatou nebo hnědým balícím papírem s výraznou strukturou. Proběhly tedy ještě tři ateliérová focení, vždy zaměřená na jednu z kombinací.

První focení probíhá ve spojení vlasů s větvičkou (obr. příloha 54). Ačkoliv je tato verze zdařilá, ústřední motiv, kterým jsou vlasy, je vůči mohutnější větvičce upozaděn. Za vlasatice by zde mohla být považována příšera, jejíž tělo tvoří větvička a chapadla jednotlivé vlasy. Stále to však působí poněkud prvoplánově.

Druhý pokus je ve spojení s drobným chuchvalcem vaty (obr. příloha 55). Tato verze již na rozdíl od předchozích nepostrádá hloubku a zároveň neupozaduje linii lidského vlasu. Stále však jakoby něco scházelo.

Třetí verze proběhne s hnědým balícím papírem. Již při pohledu do obrazovky je autorka přesvědčená, že je to ono. Poměrně velká popisnost přetrvává, ale již si kromě dalšího prostoru nese i tajemnou mystickou atmosféru (obr. příloha 56).

2.2 Závěrečná podoba tvůrčí praktické části pojmenované pracovním názvem Pohyb vlasatice

Po dokončení ateliérové části přišel na řadu proces probíhající v mediálním prostoru počítačů. Původní záměr vyobrazit změť vlasů v širším záběru je narušen na podzim 2020 zhoršením se stavu probíhající pandemie covid-19, která vedla k většímu uzavření se do sebe a soustředění na hloubku a detail myšlenky. Pomocí grafických úprav v programech Adobe Lightroom a Adobe Photoshop se vytrácí původní vlas a obraz se transformuje do na první pohled těžko specifikovatelné struktury tvořené shlukem linií a ploch. Analýzou celého souboru fotografií jsou vybrány čtyři fotografie, které tvůrčímu záměru autorky odpovídají jak po vizuální, tak po obsahové stránce. Tento proces uzavření se ve vlastním domově a nitru u autorky potvrzuje tvrzení Jana Švankmajera, že tvorba může a má být autoterapií.

Nelehké je zvolit k fotografiím odpovídající barevnost. Nejprve jsou fotografie kolorované do uklidňujících odstínů modré (obr. příloha 57), to však neodpovídá obsahu fotografií, ale vytváří dojem zamrzlé kamenné plochy. V kontrastu k tomu jsou obarvené do tónů červené (obr. příloha 58). Červená je výraznější a více vypovídající, ale přehlušuje strukturu jednotlivých vlasů. Fotografie jsou experimentálně převedeny do invertovaných barev, což převádí vlas z tmavého do světlého a tím lépe na tmavém pozadí vynikne. Barevnost je zde stále rušivým elementem, a tak je obraz zbaven barev převedením do odstínů šedi. Z fotografií jsou ořezem vytvořeny výseky připomínající živou, pulzující tkáň vlasatice.

Tato tkáň je protkána organickými liniemi, které na první pohled nejsou vytvořené gestem lidské ruky. Intimní moment, který při hledání vlasatice nabízí pohled do vnitřní tkáně tvora, tvoří paralelní dialog s intimní výpovědí křehkých děl Sun Young Kang.

Výsledným produktem této tvůrčí praktické části jsou čtyři fotografie a jeden plakát. Tyto fotografie mohou sloužit nejen jako podklad pro animovaný film, ale také jako volné autorské ilustrace k tématu pohybu vlasatice. První fotografie znázorňuje mikroskopický pohled na strukturu, která divákovi může připomínat napnutý sval, který uprostřed praskl (obr. příloha 59). Druhá by mohla být rentgenovým snímkem šlach napojujících se na tkáň (obr. příloha 60). Předposlední připomíná pohled do hrudního koše vlasatice (obr. příloha 61). Poslední fotka vypadá jako oční bulva koukající směrem dolů (obr. příloha 62).

Plakát ve formátu A3, obsahuje všechny čtyři fotografie, první velkou uprostřed, tři zbylé pod první a je doplněný o text *Pohyb vlasatice* v horní pravé části.

Závěr

„Proč asi kreslíř, karikaturista, ilustrátor a grafik si zvolí za další oblast své tvorby výtvarnou stránku animovaného filmu?“²⁶⁶

Jan Poš

Diplomová práce Dialog mezi ilustrací a animovaným filmem se zabývá hledáním vztahu mezi ilustrací a animovaným filmem. Práce představuje pojmy ilustrace a animovaného filmu a stručně nastiňuje jejich historii. Text obsažen v diplomové práci uvádí, jak blízké si mohou tyto výtvarné disciplíny být, a že se hranice mezi nimi mnohdy úplně vytrácí.

Během procesu tvorby vyvstávají otázky, zda a do jaké míry ovlivnil budoucí filmařskou tvorbu zmíněných autorů v této diplomové práci a v předchozí bakalářské společný jmenovatel v podobě kontaktu s loutkovým divadlem v dětství. Je ilustrace přirozeným prvopočátkem kresleného filmu, nebo se tento vztah vyvíjí obráceně a do jaké míry se animace stává ilustrací a naopak? Tyto otázky prostupují všemi kapitolami v rámci představení tvorby významných autorů.

Jednotlivým autorům je zde věnováno tolik prostoru, kolik práce teoreticko-praktické povahy dovoluje, a proto se jedná spíše o sondu do jejich tvůrčího procesu. Struktura studií jednotlivých autorů spočívá v popisu prostředí, které je formuje a porovnání přístupu k ilustraci a animovanému filmu s další volnou tvorbou. Práce spíše nastiňuje, než komplexně řeší, jelikož je to téma natolik rozsáhlé, že není možné poskytnout plný náhled do celé problematiky.

Předkládaná práce přibližuje, jak každý z autorů si zdánlivě mezi ilustrací a animovaným filmem hledá vlastní dialog. Jiří Trnka se svou oživlou Zahradou a Broučky, kteří tvoří podklad pro velké množství animací, propojil ilustraci jako podnět a podklad pro animovaný film. Adolf Born, který vytvořil ilustrace Macha a Šebestové, přinesl vizuální podobu těchto hrdinů napříč celým spektrem filmové tvorby. Animované filmy Jiřího Šalamouna jako by splývaly s knižní ilustrací v jedno a to samé. V neposlední řadě je to Jan Švankmajer s ženou Evou, kdo naprosto maže hranice mezi těmito dvěma výtvarnými disciplínami. Švankmajerovi používali animovaný film k ilustraci příběhů, pocitů, nálad a

²⁶⁶ MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 120.

vzpomínek. Různorodost přístupů a postupů jednotlivých autorů je velmi zajímavým náhledem, jenž tvoří základ této diplomové práce.

Praktická část čerpá z informací, které předkládá teoretická část diplomové práce, a hledá napojení těchto dvou pojmů vlastní tvorbou.

Propojení ilustrace s animací může přiblížit tento vztah i výtvarným pedagogům, protože zatímco ilustrace příběhu je běžná součást hodin výtvarné výchovy, animace a video je spíše upozaděnou kategorií. Přitom se animace a ilustrace vzájemně doplňují, mohou na sebe navazovat a částečně se i prolínat.

Stejně jako se dá považovat ilustrace za východisko animovaného filmu a animovaný film za východisko ilustrace, mohou se tyto techniky propojit v jednu nebo se od sebe naprosto odcizit.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

- AGTE, Rolf a Jiří ŠERÝCH. *Slovník světové kresby a grafiky*. Praha: Odeon, 1997. ISBN 80-207-0550-3.
- BERNARD, Jan. *Malý labyrint filmu*. Ilustrace Jiří KALOUSEK, ilustrace Petr MELAN. 1. vyd. Praha: Albatros, 1988. 507 s.
- BRABCOVÁ, Jana A. a Jan POŠ. *Jiří Trnka: [katalog výstavy]: 1912–1969: Praha 22. 10. 1992 - 24. 1. 1993*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Národní galerie, 1992. Mistři české kresby. ISBN 80-7035-019-9.
- BRDEČKOVÁ, Tereza, ŠULC, Jan, ed. *Jiří Brdečka*. V Řevnicích: Arbor Vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-042-8.
- DOYLE, Susan, Jaleen GROVE a Whitney SHERMAN, ed. *History of Illustration*. New York: Fairchild Books, 2018. ISBN 9781501342110.
- DRYJE, František a Martin SOUČEK, ed. *Eva Švankmajerová*. Praha: Arbor vitae, 2006. ISBN 80-86300-71-4.
- DUTKA, Edgar. *Minimum z dějin světové animace*. 2. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2012. ISBN 978-80-7331-253-4.
- GLOS, Hynek a Petr VIZINA. *Stará garda*. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1881-0.
- HAVLÍČEK, Jiří, NEDĚLA, Jiří, ed. *Animace ilustrace*. Olomouc: Pastiche Filmz, 2010. PAF
- HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-1050-5.
- CHURAŇ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. 2. rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-64-8.
- JAVŮREK, J.: Úvodní poznámky ke studiu ilustrační tvorby. Strahovská knihovna, sborník Památníku národního písemnictví 1. Praha 1966, ISSN 0081-5896
- KAČOR, Miroslav, Michal PODHRADSKÝ a Michaela MERTOVÁ. *Zlatý věk české loutkové animace*. Praha: Animation People, 2010. ISBN 978-80-204-2190-6.
- *Kapesní slovník cizích slov*. Praha: Cesty, 2009. ISBN 978-80-7360-814-9.

- KARAFIÁT, Jan. *Broučci*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio trnka, 2011. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87209-82-0.
- KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. 8. vyd. v Albatrosu. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 978-80-00-01373-2.
- KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Ilustroval Lubica SUCHALOVÁ. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7360-957-3.
- KUPŠĆ, Jarek. *Malé dějiny filmu: ilustrovaný průvodce světovou kinematografií od počátků po současnost*. Praha: Cinemax, 1999. ISBN 80-85933-33-0.
- MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). ISBN 80-85834-13-8.
- POŠ, Jan. *Výtvarníci animovaného filmu*. Praha: Odeon, 1990. Současné české umění. ISBN 80-207-0159-1.
- ROUS, Jan, ed. Jiří Šalamoun, aneb, Představitelné pohledy na svět. Ilustrace Jiří ŠALAMOUN. Praha: Baobab, 2015. 317 stran. ISBN 978-80-7515-009-7.
- *Současná česká grafika*. Praha: Svaz českých výtvarných umělců, Národní galerie v Praze, 1989.
- STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988.
- ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012.
- ŠVANKMAJER, Jan. *Jan Švankmajer*. Překlad Robert RUSSELL, překlad Nathan FIELDS. 1. vydání. V Brně: CPress, 2018. 303 stran. ISBN 978-80-264-1814-6.
- ŠVANKMAJER, Jan. *Síla imaginace: režisér o své filmové tvorbě*. Vyd. 1. Praha: Dauphin, 2001. 271 s. ISBN 80-7272-045-7.
- ŠVANKMAJEROVÁ, Eva a Jan ŠVANKMAJER, DRYJE, František a Bruno SOLAŘÍK, ed. *Jídlo*. Praha: Arbor vitae, 2004. ISBN 80-86300-46-3.
- ŠVANKMAJEROVÁ, Eva a Jan ŠVANKMAJER. *Evašvankmajerjan: anima animus animace: mezi filmem a volnou tvorbou*. Praha: Nadace Arbor vitae, 1997. ISBN 80-901964-3-8.

- ŠVANKMAJEROVÁ, Eva. *Eva Švankmajerová, Jan Švankmajer: jídlo: [Jízdárna Pražského hradu 4.6.-19.9.2004: katalog výstavy.* [Praha]: Arbor vitae, 2004. ISBN 80-86161-77-3.
- TIBITANZL, Jiří. *Panáčci na plátně.* Praha: Československý filmový ústav, 1989. Filmový klub dětí. 137 s.
- TONKOVÁ, Magdalena. 60. výročí Uzlu na Kapesníku Hermíny Týrlové. České Budějovice, 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: doc. Lenka Vojtová Vilhelmová, ak. mal.
- TRNKA, Jiří a Klára TRNKOVÁ. *Staré pověsti české.* Praha: Studio trnka, 2010. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87209-67-7.
- TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn.* Praha: Československý spisovatel, 1972, 141 s.
- TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-22338-9.
- VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií.* Praha: Grada Publishing, 2015. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-4178-9.
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století.* Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. Bibliotheca Strahoviensis. ISBN 80-7277-312-7.
- VORLÍČEK, Václav a Petr MACEK. *Pane, vy jste režisér!* Praha: Ikar, 2017. ISBN 978-80-249-3422-8.
- WHYBRAY, Adam. *The art of Czech animation: a history of political dissent and allegory.* London: Bloomsbury academic, [2020]. xii, 290 stran. ISBN 978-1-350-10459-4.
- ZEEGEN, Lawrence. *What is Illustration?* Švýcarsko: Rockport Publishers, 2009. ISBN 2888930331, 9782888930334.

Elektronické zdroje

- Adolf Born. *Československá vizuální kultura* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/adolf-born>
- Adolf Born. *Filmový přehled* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/1496/adolf-born>
- Antonín Pelc. *Galerie Národní* [online]. [cit. 2021-6-7]. Dostupné z: <https://www.galerie-narodni.cz/cs/autori/554-detail/pelc-antonin/>
- Batika: Vytvořte si barevnou atmosféru v duchu etno batikovacími barvami. *Artmanie* [online]. [cit. 2021-6-6]. Dostupné z: <https://www.artmanie.cz/batikovani>
- Behold: Sheela Gowda. *Tate* [online]. October 24, 2018 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/gowda-behold-t14118>
- Boříkovy lapálie. *Albatros media* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://cdn.albatrosmedia.cz/Images/Product/9349069/?ts=636575456798130000>
- Broučci. *ČSFD: Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-6-6]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/185281-broucci/galerie/>
- CESTROVÁ, Dagmar. Maxipes Fík není zcela vymyšlený – předlohou byl pes Elster. *Český rozhlas: Sever* [online]. 19. únor 2017 [cit. 2021-6-14]. Dostupné z: <https://sever.rozhlas.cz/maxipes-fik-neni-zcela-vymysleny-predlohou-byl-pes-elster-6841480>
- CESTROVÁ, Dagmar. Maxipsu Fíkovi je čtyřicet let. Bydlel u výtvarníka Šalamouna a říkalo se mu Šoula. *Aktuálně.cz* [online]. 11. 5. 2016 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/maxipes-fik-slavi-ctyricatiny-byl-to-bobtail-jiriho-salamoun/r~3b01cea416fc11e682380025900fea04/>
- ČERNÝ, Filip. Adolf Born. *Českobudějovický deník: nejčtenější regionální noviny*. České Budějovice, 2016, **25**(130). ISSN 1802-0798. Dostupné také z: <https://kramerius.cbvk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:b9608fdd-1984-11e7-8d88-001b63bd97ba>
- DUCHKOVÁ, Zuzana. Sun Young Kang: Impossibly Connected. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích* [online]. [cit. 2021-6-16]. Dostupné z:

<https://www.jcu.cz/o-univerzite/udalosti/sun-young-kang-impossibly-connected>

- DVOŘÁK, Pavel. Legendární německá škola Bauhaus slaví 90 let. *Designmag* [online]. 09.06.2009 [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.designmag.cz/udalosti/7512-legendarni-nemecka-skola-bauhaus-slavi-90-let.html>
- Excerpt: 'The Castle of Otranto' by Horace Walpole. *Berfrois* [online]. October 31, 2014 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.berfrois.com/2014/10/the-castle-of-ottranto-horace-walpole/>
- Elmar Klos. *Dafilms.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://dafilms.cz/director/11620-elmar-klos>
- ERBSOVÁ (STÁRKOVÁ), Kateřina. Maxipes Fík přichází do kristových let. *Deník.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://www.denik.cz/moje_rodina/maxipes20080214.html
- Eva Natus-Šalamounová. *Filmový přehled* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/55874/eva-natus-salamounova>
- FENCL, Ivo. ROZHOVOR: Rudolf Maxipes Fík Čechura. *Neviditelný pes: První český ryze internetový deník* [online]. 18.8.2009 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://neviditelnypes.lidovky.cz/kultura/rozhovor-rudolf-maxipes-fik-cechura.A090817_165531_p_kultura_wag
- Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky. *Červenýknír.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.cervenynkir.cz/tolkien-hobit-aneb-cesta-tam-a-zase-zpatky-34633v>
- Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky. *Databáze knih.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zajimavosti-knihy/pan-prstenu-hobit-aneb-cesta-tam-a-zase-zpatky-288>
- HOUDEK, Jiří. Nastavil Rusku zrcadlo. A se Stalinem pak hrál o čas. Příběhy slavných: Sergej Michajlovič Ejzenštejn. *Dvojka* [online]. 9. únor 2018 [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/nastavil-rusku-zrcadlo-a-se-stalinem-pak-hral-o-cas-pribehy-slavnych-sergej-7453040>

- Jiří Brdečka: spisovatel, ilustrátor a režisér. *Muzeum a galerie Hranice* [online]. [cit. 2021-6-17]. Dostupné z: <https://muzeum-hranice.cz/osobnost/brdecka-jiri/>
- Johannes Gutenberg: German printer. *Britannica* [online]. [cit. 2021-3-22]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Johannes-Gutenberg>
- Josef Dvořák. *ČSFD.cz: Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/1449-josef-dvorak/biografie/>
- *Josefina: Josef Mánes* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_16236
- Josef Skupa. *Strakonice* [online]. [cit. 2021-6-6]. Dostupné z: <https://www.strakonice.eu/content/josef-skupa-1>
- KOVÁŘÍKOVÁ, Anna, Karolína K. PILÁTOVÁ a Romana VANEŠOVÁ. Jiří Šalamoun. *Příběhy našich sousedů* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.pribehynasichsousedu.cz/praha-3/praha-3-20162017/salamoun-jiri/>
- KUBEC, David a Pavel HORÁČEK. Jiří Šalamoun – Maxipsem v animaci. *Grapheion* [online]. 02.05.2017 [cit. 2021-6-14]. Dostupné z: <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2017050010>
- KUBEC, David. Václav Mergl | sekvence zastaveného času. *Alšova jihočeská galerie* [online]. [cit. 2021-6-17]. Dostupné z: <https://www.ajg.cz/probihajici-vystavy/vaclav-mergl-sekvence-zastaveneho-casu.html>
- Legendární výtvarník Jiří Šalamoun vstoupil do Síně slávy českého designu. *Designblok: Největší výstava designu v Praze* [online]. 1. 4. 2019 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.designblok.cz/cz/zpravy/legendarni-vytvarnik-jiri-salamoun-vstoupil-do-sine-slavy-ceskeho-designu>
- MANES, Cara. Seeing Sheela Gowda's of all people in Bangalore. *MoMa post* [online]. October 24, 2018 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://post.moma.org/seeing-sheela->
- Maxipes Fík. *Antikvariát Olomouc* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.antikvariatalomouc.cz/maxipes-fik/produkt/18525/66/>
- Mikoláš Aleš. *Databáze knih* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/mikolas-ales-7664>

- Miloš Macourek. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/milos-macourek/>
- Moravská Ostrava II, / OSKAR KOKOSCHKA. *GVUO: Galerie výtvarného umění v Ostravě* [online]. [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: https://www.gvuo.cz/moravska-ostrava-ii_ed198
- O nás. *Albatros media* [online]. [cit. 2021-6-6]. Dostupné z: <https://www.albatrosmedia.cz/c/o-nas/>
- O nás. *Krátký film* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <http://www.kratkyfilm.eu/onas.html>
- Pan Tau a tisíce zázraků. *SBazar.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.sbazar.cz/niga/detail/114007185-pan-tau-a-tisice-zazraku>
- Poslední trik pana Schwarcewaldea a pana Edgara. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10749745829-posledni-trik-pana-swarcewaldea-a-pana-edgara>
- Richard Lander. *Art+: vše o trhu s uměním* [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.artplus.cz/cs/autor/1508-lander-richard>
- ROUS, Jan. Jiří Šalamoun. *Grapheion*. 2008, (21) [cit. 2021-6-13]. ISSN 1211-6904. Dostupné z: http://www.grapheion.cz/userfiles/file/duben/SalamounNaWeb_CZ.pdf
- RYŠKA, Pavel. Polylegran a obrazový humor 60. let. *Československá vizuální kultura* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/133-karikaturisti>
- Salvador Dalí. Central gallery [online]. [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://centralgallery.cz>
- Silovský Vladimír. *ArtBohemia: největší grafická galerie* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: https://www.artbohemia.cz/cs/722_silovsky-vladimir
- Sdružení. *Hollar: Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR Praha* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <http://hollar.cz/historie/>
- STEWART, Jessica. Icelandic Artist Creates Colorful Immersive Art Installations Using Hair. *My modern met* [online]. November 18, 2018 [cit. 2021-6-21]. Dostupné z: <https://mymodernmet.com/hrafnhildur-arnardottir-shoplifter-installation-art/>

- Večerníčky: Maxipes Fík. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/0-vecernicek/5628-galerie-vecernicku/?detail=maxipes-fik>
- Vladimír Pukl. *Galerie Platýz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.galerieplatyz.cz/autori/vladimir-pukl>
- Zemřel režisér a výtvarník Bedřich, kmotr pohádkového Večerníčka. *IDnes.cz* [online]. 7. března 2009 [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/zemrel-reziser-a-vytvarnik-bedrich-kmotr-pohadkoveho-vecernicka.A090307_165047_filmvideo_jaz
- Zuzana Duchková. *Katedra Výtvarné výchovy PF JU* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.pf.jcu.cz/structure/departments/kvv/clen/zuzana-duckkova/>
- Životopis. *Bohumil Hrabal* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <http://www.bohumil-hrabal.cz/zivotopis/>

Seznam příloh

Přílohy I. Obrazový materiál k teoretické části

Přílohy II. Fotodokumentace k praktické části

Přílohy I. Obrazový materiál k teoretické části

Obr. příloha 1

Dřevoryt – Bible chudých

Obr. příloha 2

Obrázkový scénář

Obr. příloha 3

Jiří Trnka

Obr. příloha 4

Pohled na ulici s rodným domem Jiřího Trnky (druhý dům vpravo)

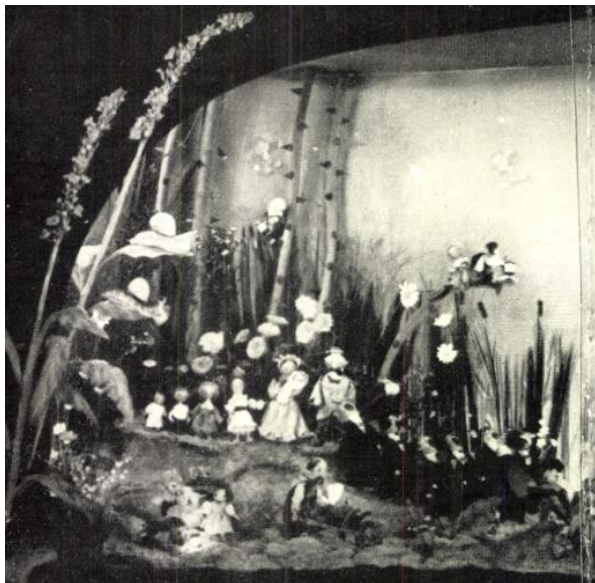
Obr. příloha 5

Expozice nejstarších Trnkových loutek na Mezinárodní loutkařské výstavě v Praze

Obr. příloha 6

Dioráma Broučci z roku 1939

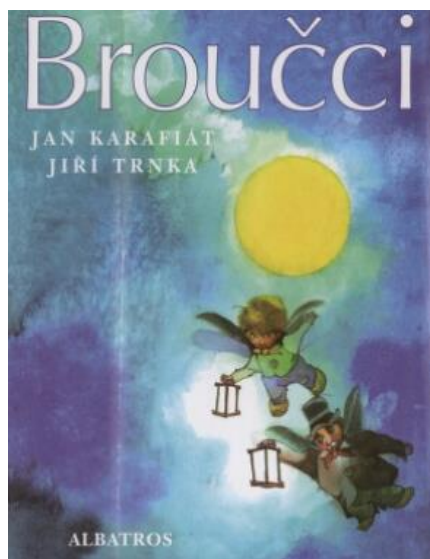
Obr. příloha 7

Ilustrace k Broučkům

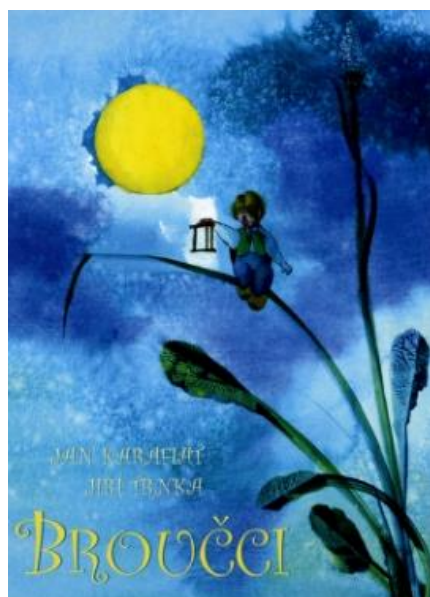
Obr. příloha 8

Obálka knihy Broučci

Obr. příloha 9

Obálka knihy Broučci

Obr. příloha 10

Ilustrace Lubica Suchalová

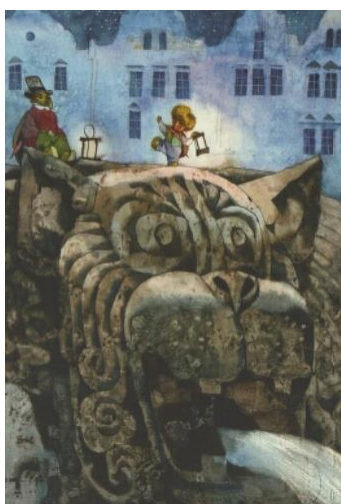

Obr. příloha 11

Ilustrace Jiřího Trnky

Obr. příloha 12

Ilustrace Jiřího Trnky

Obr. příloha 13

Ilustrace Jiřího Trnky

Obr. příloha 14

Film Broučci

Obr. příloha 15

Děda s vnučkou

Obr. příloha 16

Pohádky tisíce a jedné noci

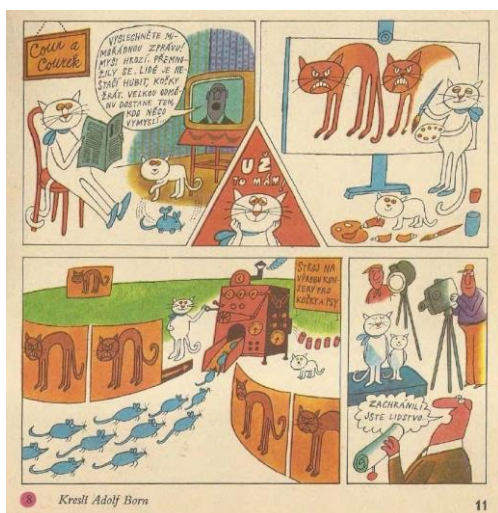
Obr. příloha 17

Čertův mlýn

Obr. příloha 18

Kreslený komiks Cour a Courek od Adolfa Borna v časopise Sluníčko

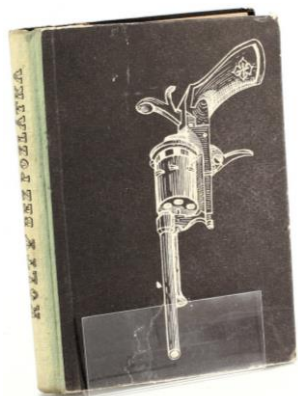
Obr. příloha 19

Obálky Bornoografie

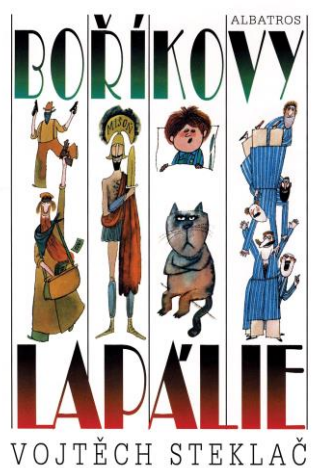
Obr. příloha 20

Obálka knihy Kolty bez pozlátka

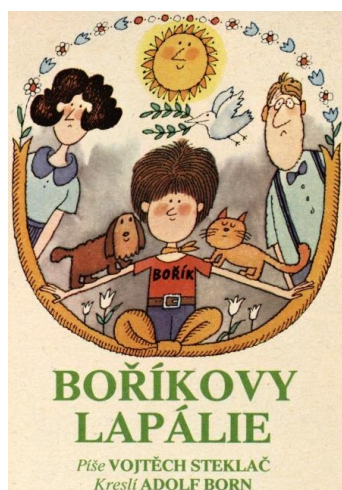

Obr. příloha 21

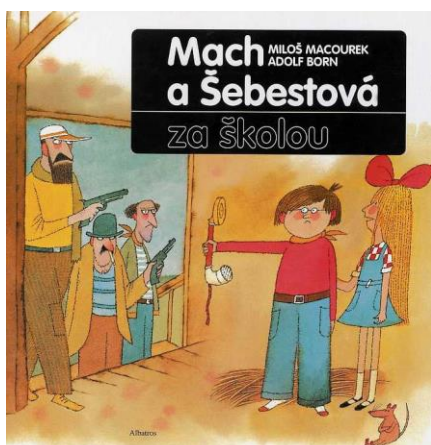
Boříkovy lapálie

Obr. příloha 22

Obr. příloha 23

Obr. příloha 24

Mach, Šebestová a Jonatán

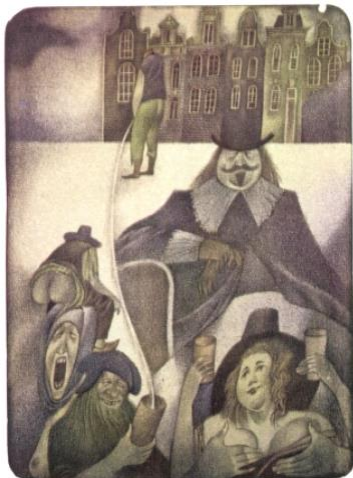

Obr. příloha 25

Herci z filmové verze Macha a Šebestové

Obr. příloha 26
Pozdrav flámským malířům, barevná litografie

Obr. příloha 27
Ze série Bornografie, kresba tuší

Obr. příloha 28

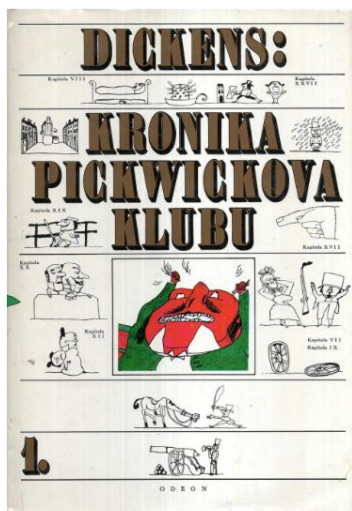
Obr. příloha 29

Jiří Šalamoun (vlevo uprostřed) a Adolf Born (vpravo uprostřed) v roce 1986.

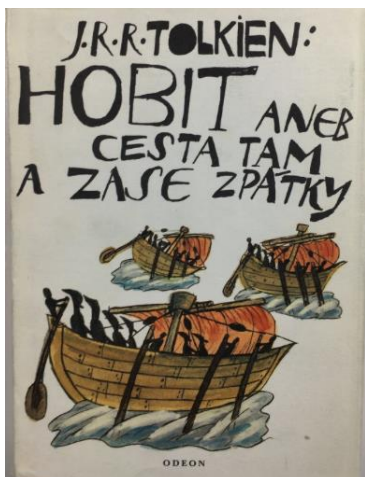
Obr. příloha 30

Obálka Kroniky Pickwickova klubu

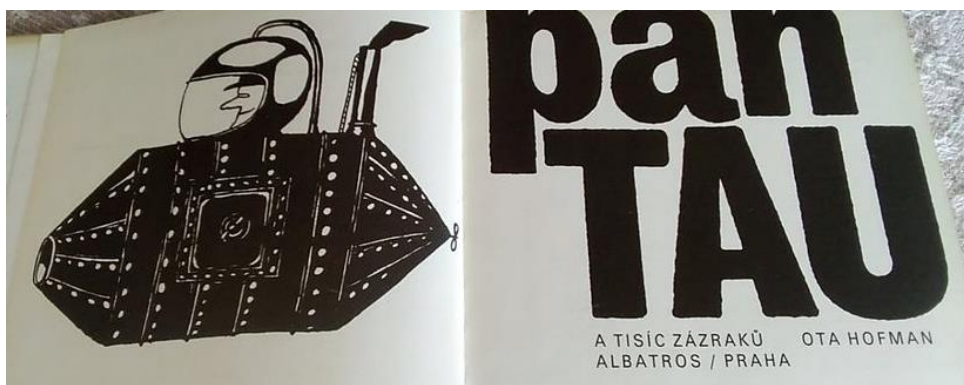
Obr. příloha 31

Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky

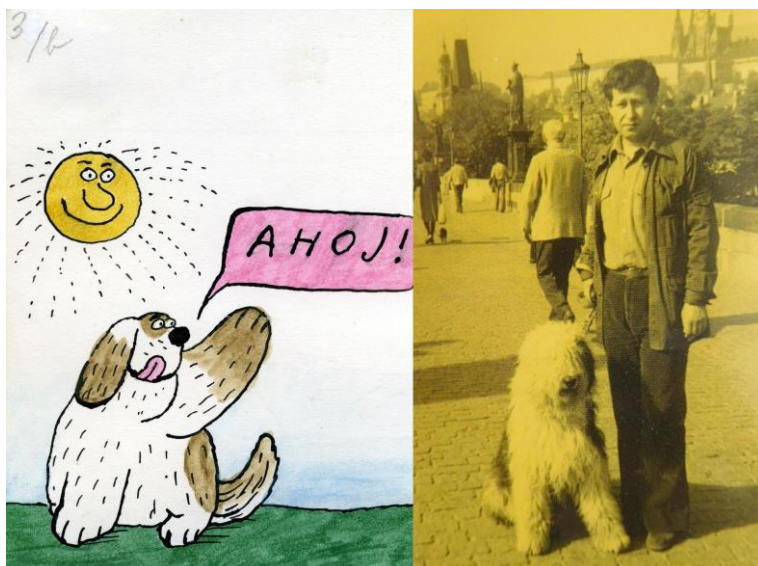
Obr. příloha 32

Pan Tau a tisíce zázraků

Obr. příloha 33

Maxipes Fík a jeho reálná předloha

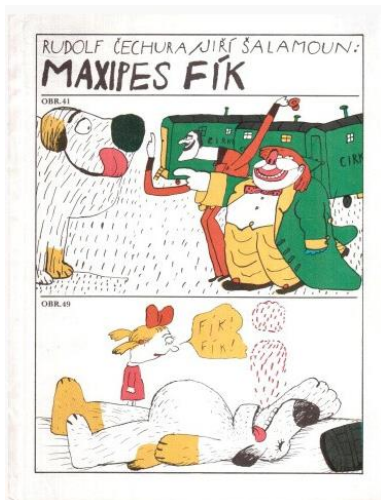

Obr. příloha 34

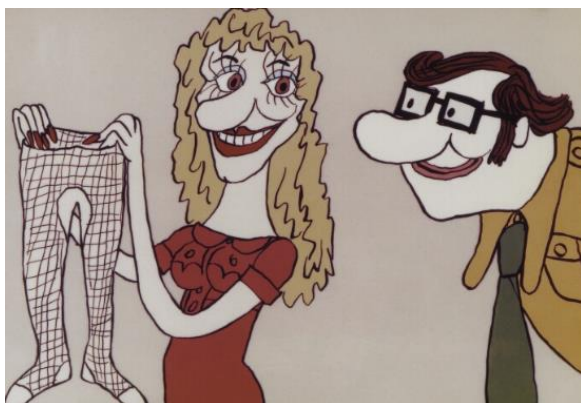
Obr. příloha 35

Maxipes Fík

Obr. příloha 36

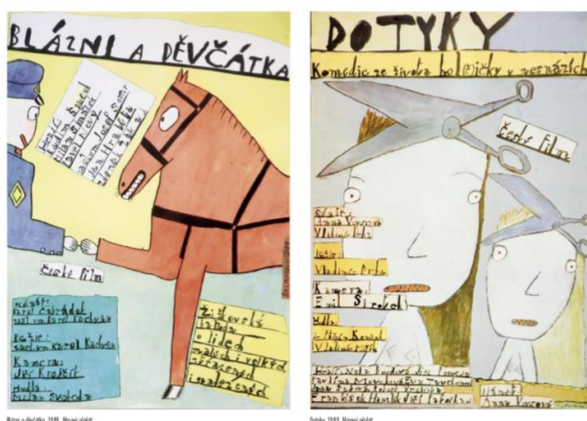
Básník a dívka s punčocháči od pavouka

Obr. příloha 37

Obr. příloha 38
 Filmové plakáty

Obr. příloha 39
 Plakát k filmu Holka na zabití

Obr. příloha 40
 Litografie

Obr. příloha 41

Eva a Jan Švankmajerovi v roce 1963

Obr. příloha 42

Poslední trik pana Schwarcewaldea a pana Edgara

(obr. příloha 43)

Ilustrace z knihy Otratský zámek

Obr. příloha 44)
Záběr z filmu Otrantský zámek

Obr. příloha 45
Zánik domu Usherů

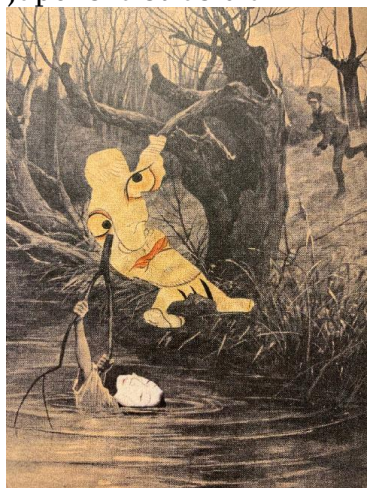
Obr. příloha 46
Něco z Alenky

Obr. příloha 47
Obálka japonského vydání Alenky v říši divů

Obr. příloha 48
Japonská strašidla

Obr. příloha 49

Obr. příloha 50
Koláž

Přílohy II. Obrazový materiál k praktické části

Obr. příloha 51

Obr. příloha 52

Obr. příloha 53

Obr. příloha 54

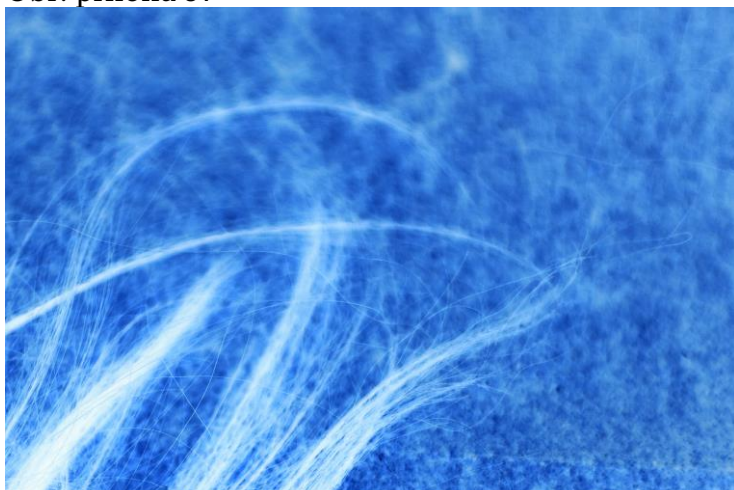
Obr. příloha 55

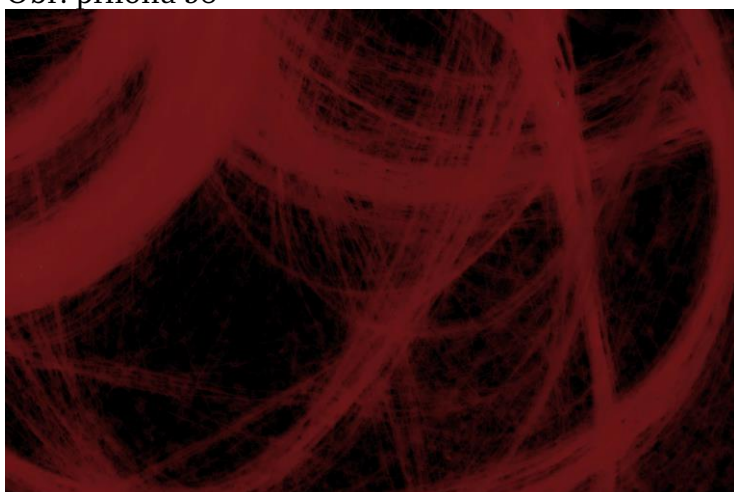
Obr. příloha 56

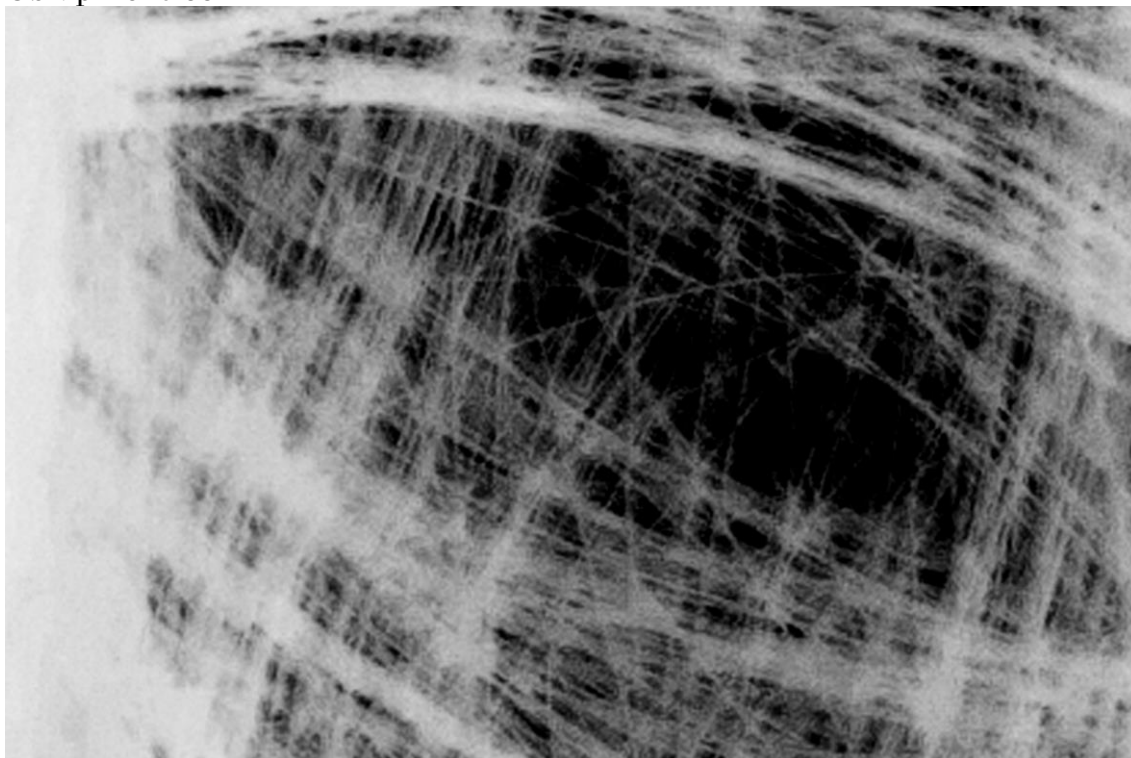
Obr. příloha 57

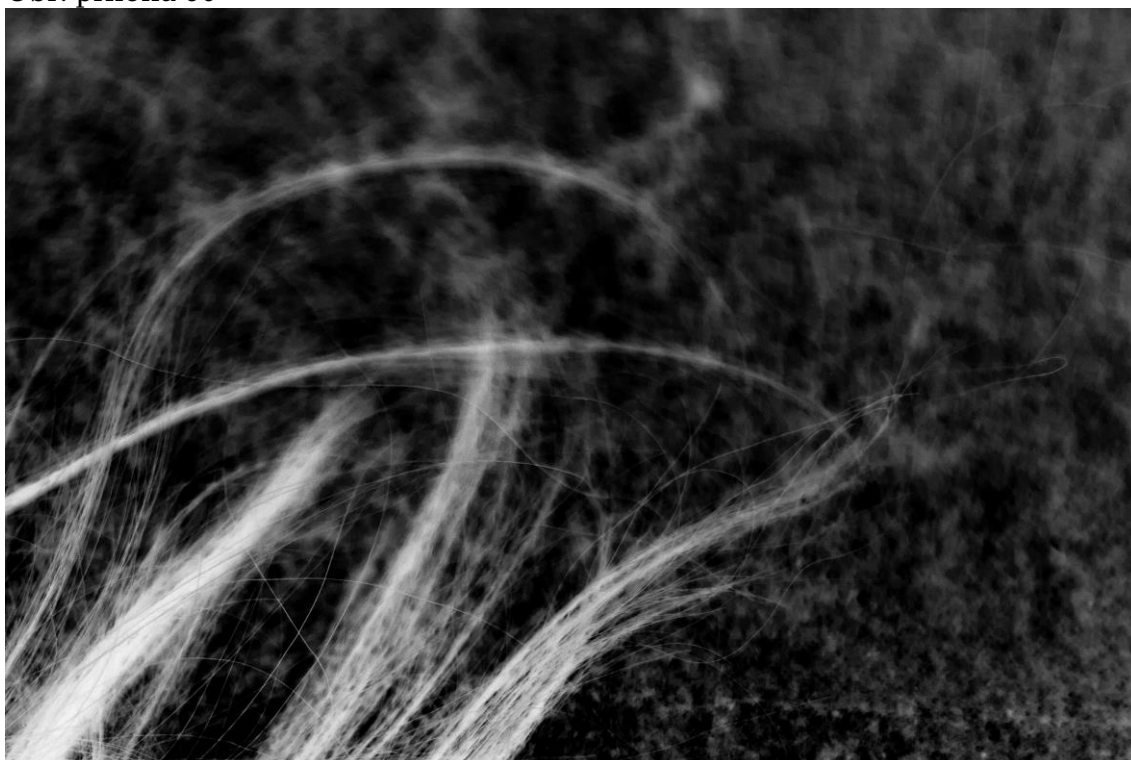
Obr. příloha 58

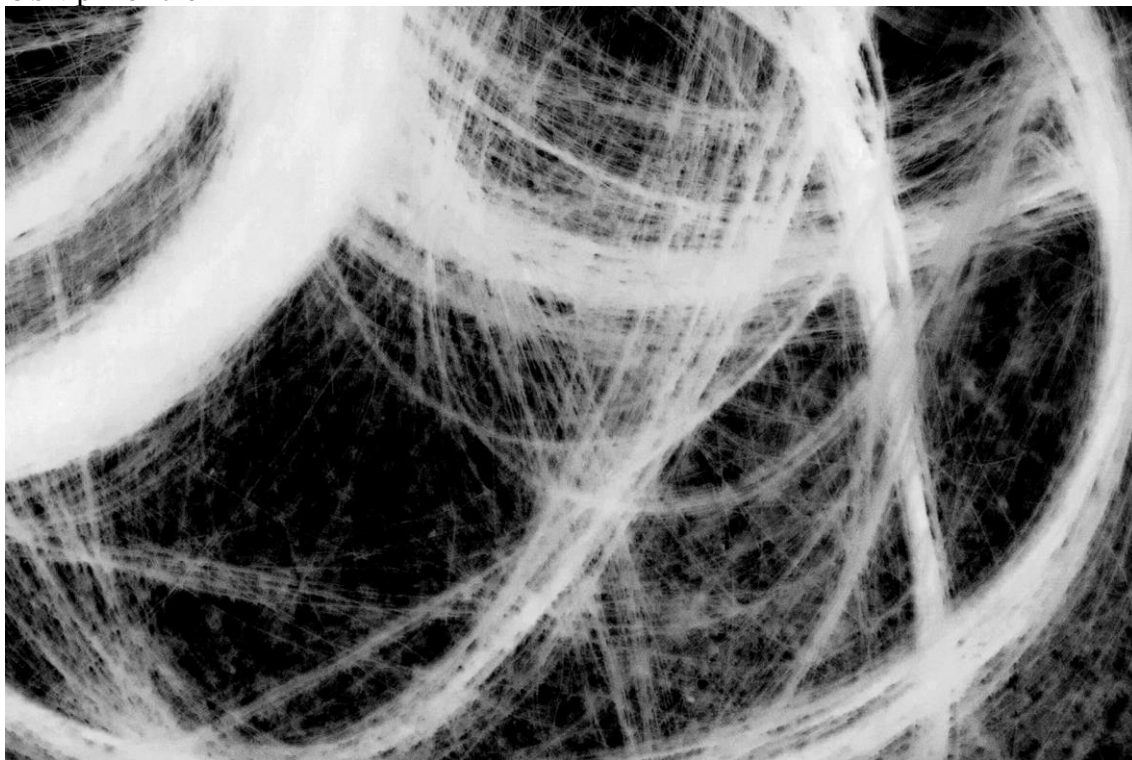
Obr. příloha 59

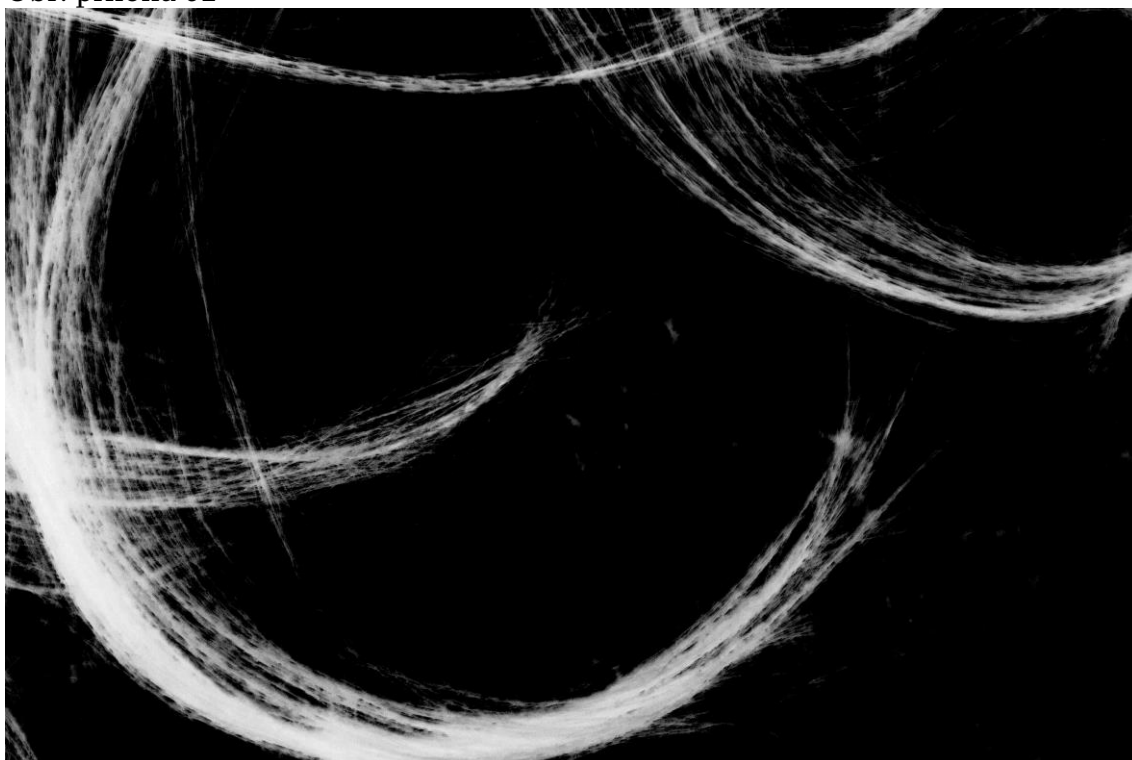
Obr. příloha 60

Obr. příloha 61

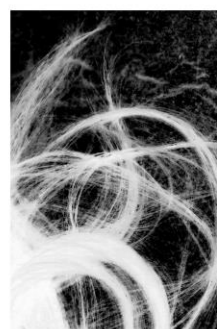
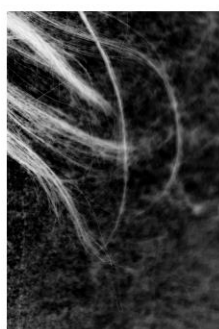
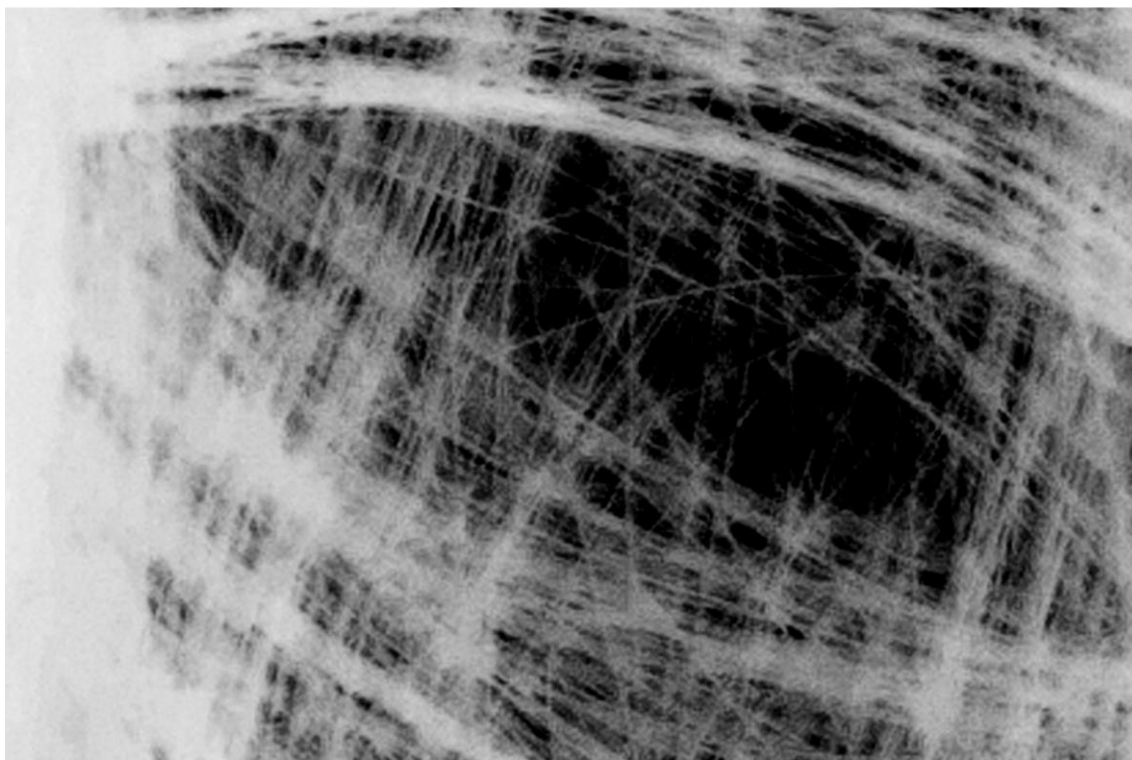

Obr. příloha 62

Obr. příloha 63

POHYB VLASATICE

Zdroje příloh

Obr. příloha 1

ŠIMON, Taviík František. *Dřevoryt: druhá příručka pro umělce grafika*. Praha: Jan Štenc, 1927.

Obr. příloha 2, 3, 4, 5, 7, 15, 16, 17

HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-1050-5.

Obr. příloha 6

TRNKOVÁ, Růžena, Helena CHVOJKOVÁ a Jiří TRNKA. *Můj syn*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 68.

Obr. příloha 8

KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. 8. vyd. v Albatrosu. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 978-80-00-01373-2.

Obr. příloha 9, 11, 12, 13

KARAFIÁT, Jan. *Broučci*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio trnka, 2011. Jiří Trnka

Obr. příloha 10

KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. Ilustroval Lubica SUCHALOVÁ. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7360-957-3. s. 98.

Obr. příloha 14

Broučci. *ČSFD: Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-6-6]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/185281-broucci/galerie/>

Obr. příloha 18

1. číslo SLUNÍČKO – 4. ročník – 1970-71. *Staré dětské časopisy* [online]. 2015 [cit. 2021-6-8]. Dostupné z: <https://www.detske-casopisy.cz/2015/08/page/6/>

Obr. příloha 19

Adolf Born. *Československá vizuální kultura* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/adolf-born>

Obr. příloha 20

Kolty bez pozlátka Jiří Brdečka. *Od Karla* [online]. [cit. 2021-6-10]. Dostupné z: <https://www.odkarla.cz/kolty-bez-pozlatka-jiri-brdecka>

Obr. příloha 21

Boříkovy lapálie. *Albatros media* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://cdn.albatrosmedia.cz/Images/Product/9349069/?ts=636575456798130000>

Obr. příloha 22

Ročník č. 24. *Daildeca* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <http://www.daildeca.cz/bornpio24az25.html>

Obr. příloha 23

Mach a Šebestová za školou. *Albatros media* [online]. [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/21584/mach-a-sebestova-za-skolou/>

Obr. příloha 24

MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 128.

Obr. příloha 25

Mach, Šebestová a kouzelné sluchátko. *ČSFD.cz: Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-6-12]

Obr. příloha 26, 27

STEHLÍKOVÁ, Blanka a Adolf BORN. *Adolf Born: monografie s ukázkami malířského díla*. Praha: Odeon, 1988.

Obr. příloha 28

ROUS, Jan, ed. Jiří Šalamoun, aneb, Představitelné pohledy na svět. Ilustrace Jiří ŠALAMOUN. Praha: Baobab, 2015. s. 18.

Obr. příloha 29

MALINA, Jaroslav, ed. *Adolf Born*. Ilustroval Adolf BORN. Boskovice: Albert, 1995. Osobnosti (Albert). s. 24.

Obr. příloha 30

8360. Dickens, Charles – Kronika Pickwickova klubu I.-II. (1973). *1. podzemní antikvariát* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.podzemni-antikvariát.cz/detail/dickens-charles-kronika-pickwickova-klubu-i-ii-1973>

Obr. příloha 31

Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky. *Červenýknír.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.cervenýknír.cz/tolkien-hobit-aneb-cesta-tam-a-zase-zpatky-34633v>

Obr. příloha 32

Pan Tau a tisíce zázraků. *SBazar.cz* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.sbazar.cz/niga/detail/114007185-pan-tau-a-tisice-zazraku>

Obr. příloha 33

CESTROVÁ, Dagmar. Maxipsu Fíkovi je čtyřicet let. Bydlel u výtvarníka Šalamouna a říkalo se mu Šoula. *Aktuálně.cz* [online]. 11. 5. 2016 [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/maxipes-fik-slavi-tyricatiny-byl-to-bobtail-jiriho-salamoun/r~3b01cea416fc11e682380025900fea04/>

Obr. příloha 34

Večerníčky: Maxipes Fík. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/0-vecernicek/5628-galerie-vecernicku/?detail=maxipes-fik>

Obr. příloha 35

Maxipes Fík. *Antikvariát Olomouc* [online]. [cit. 2021-6-13]. Dostupné z: <https://www.antikvariatalomouc.cz/maxipes-fik/produkt/18525/66/>

Obr. příloha 36

BRDEČKOVÁ, Tereza, ŠULC, Jan, ed. *Jiří Brdečka*. V Řevnicích: Arbor Vitae, 2013. ISBN 978-80-7467-042-8. s. 245.

Obr. příloha 37

Sestřeničky. *Česká televize: iVysílání* [online]. [cit. 2021-6-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/29231-sestrenicky>

Obr. příloha 38

KIND, Maldte. Jiří Šalamoun. *Grapheion*. 2008, (21) [cit. 2021-6-17]. ISSN 1211-6904. Dostupné z: http://www.grapheion.cz/userfiles/file/duben/SalamounNaWeb_CZ.pdf

Obr. příloha 39, 40

ROUS, Jan, ed. Jiří Šalamoun, aneb, Představitelné pohledy na svět. Ilustrace Jiří ŠALAMOUN. Praha: Baobab, 2015. s. 37.

Obr. příloha 41, 48

ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 75.

Obr. příloha 42

Poslední trik pana Schwarcewaldea a pana Edgara. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10749745829-posledni-trik-pana-schwarcewaldea-a-pana-edgara>

Obr. příloha 43

Excerpt: 'The Castle of Otranto' by Horace Walpole. *Berfrois* [online]. October 31, 2014 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.berfrois.com/2014/10/the-castle-of-otranto-horace-walpole/>

Obr. příloha 44

Otrantský zámek. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/18958-otrantsky-zamek/>

Obr. příloha 45

Zánik domu Usherů. *Česká televize* [online]. [cit. 2021-6-21]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1001286352-zanik-domu-usheru/29738365869/>

Obr. příloha 46

Něco z Alenky. *ČSFD.cz: Česko-Slovenská filmová databáza* [online]. [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/8790-neco-z-alenky/galerie/>

Obr. příloha 47

ŠVANKMAJER, Jan. *Jan Švankmajer*. Překlad Robert RUSSELL, překlad Nathan FIELDS. 1. vydání. V Brně: CPress, 2018. s. 42.

Obr. příloha 49

DRYJE, František a Martin SOUČEK, ed. *Eva Švankmajerová*. Praha: Arbor vitae, 2006. str. 87.

Obr. příloha 50

ŠVANKMAJER, Jan, DRYJE, František a Bertrand SCHMITT, ed. *Jan Švankmajer: možnosti dialogu: mezi filmem a volnou tvorbou*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2012. s. 199.

Obr. příloha 51-63

Archív autorky